

STADIA

HELSINGIN AMMATTIKORKEAKOULU

"Sellanen pieni seikka"

Tutkimus lapsen osallisuudesta Espoon
lastensuojelun avohuollon perhetyössä

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi(YlempiAMK)
Opinnäytetyö
30.5.2008

Maarit Klaus-Kiviniemi
Mari Volanen

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma		Sosiaaliala	
Tekijä/Tekijät			
Maarit Klaus-Kiviniemi ja Mari Volanen			
Työn nimi			
"Sellanen pieni seikka"- Tutkimus lapsen osallisuudesta Espoon lastensuojelun avohuollon perhetyössä.			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Kevät 2008	63 + 6	
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää lapsen osallisuutta Espoon lastensuojelun avohuollon perhetyössä asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Halusimme saada lasten ja heidän vanhempiensa mielipiteitä kuuluviin ja tarjota mahdollisuuden vaikuttaa heille tarjottaviin palveluihin. Keräsimme Espoossa avohuollon perhetyötä tekevien ajatuksia siitä, miten lapsi on osallisena perhetyössä tällä hetkellä ja pyrimme löytämään uusia tapoja saada lapsi osalliseksi perhetyön työskentelyssä. Kehittämisideat syntyivät perheiden ja työntekijöiden näkemysten perusteella.</p> <p>Työmme on laadullinen tutkimus, jossa on näkökulmana arviointi ja palvelun kehittäminen. Aineistot keräsimme teemahaastattelemalla viiden perhetyön asiakkaana olleen perheen lapsia ja vanhempia, sekä järjestämällä kaksi ryhmäkeskustelutilaisuutta perhetyötä tekeville työntekijöille. Aineistot analysoimme sisällönanalyysimenetelmää käyttäen.</p> <p>Lapset kertoivat oman osallisuutensa perhetyössä olleen toiminnallisuutta ja juttelemista. Vanhempien mielestä lapsen osallisuus toteutui pääasiassa korvaamalla vanhemmuutta tai toiminnallisuudessa. Työntekijöiden mukaan lapsen osallisuus on lapsen yksilöllistä huomioimista, jolla pyritään siihen, että lapsen ymmärrys lisääntyy, hänen äänensä tulee kuuluviin ja, jotta lapselta saadaan tietoa perheen tilanteesta. Yleisesti vanhemmat kokivat perhetyön tukeneen perheen tilannetta, jolloin se samalla auttoi lasta osana perhettä. Lapset ja vanhemmat toivoivat perhetyöhön enemmän toimintaa. Työntekijöiden mielestä avoin työskentely konkreettisoin tavoittein, niin lasten kuin vanhempien kanssa, parantaisi lapsen osallisuutta.</p> <p>Toiminnallisuutta toteutettaessa työntekijän on mietittävä, miten toiminta edistää lapsen osallisuutta ja perhetyön työskentelyn tavoitteita. Työntekijöiden tulee kehittää toiminnallisuuden tavoitteiden läpikäymistä lasten ja vanhempien kanssa, jotta kaikki osapuolet tietävät, miksi jotain tehdään. Perhetyön työskentelyssä kehitettävää on siinä, että lasta ja vanhempaa tavataan yhtä aikaa. Tämä on tärkeää siksi, että on mahdollista huomioida lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja ottaa kaikki perheenjäsenet osalliseksi työskentelyyn.</p> <p>Tutkimuksen perusteella lapsen osallisuus perhetyössä on laaja, moniulotteinen asia, joka vaatii monien asioiden huomioimista, eikä ainoastaan huomion kiinnittämistä lapsen kanssa työskentelyyn.</p>			
Avainsanat			
lapsen osallisuus, lastensuojelu, avohuolto, perhetyö			

Degree Programme in		Degree
Social Services		Master of Social Services
Author/Authors		
Maarit Klaus-Kiviniemi and Mari Volanen		
Title		
"Such a little thing." - Child Participation in Familywork in Espoo		
Type of Work	Date	Pages
Master´s Thesis	Spring 2008	63 + 6 appendices
<p>ABSTRACT</p> <p>The purpose of this study was to investigate how children participated in family work provided by the City of Espoo Child Welfare Services. We were interested in hearing the opinions of children and their parents about child participation in family work. Simultaneously, we wanted to provide the families with an opportunity to influence the contents of family work. Our aim was also to gather thoughts from family workers regarding how children participated in family work in the area of child welfare. We strived to develop a shared view on this matter and to find new ways for a child to participate in family work.</p> <p>The nature of this research was qualitative, and the study concentrated on both evaluating the current service and developing it. Material for this research was collected by theme-interviewing children and parents who were clients of family work during 2007. The family workers were interviewed in two focus groups. The material was analyzed using the content analysis method.</p> <p>The children reported that their participation in family work consisted of activities and chatting. Parents thought that the children´s participation mainly actualized through replacing parenthood or activities. The family workers, however, considered the child´s participation consisted of individually noticing the child so that the children`s awareness about their own or the family´s situation increased, the participation enabled the voice of the child to be heard, and it helped in gaining information about the family situation.</p> <p>Generally, the parents felt that family work supported the family situation, thus helping the child as well. The children and their parents hoped that more activities would be involved in family work. According to the family workers, working openly with both children and their parents towards clearly defined and concrete goals would be the best way to enhance children´s participation. The study shows that children`s participation in family work is broad and multidimensional, which requires noticing many things, not only paying attention to working with children.</p>		
Keywords		
child participation, child welfare, community care, family work		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LAPSEN OSALLISUUS	2
2.1 Lapsen osallisuuden perusteet	2
2.2 Lapsen osallisuus käytännössä	3
2.3 Lapsen osallisuuden ulottuvuudet	4
3 PERHETYÖ LASTENSUOJELUSSA	6
3.1 Perhetyön lähtökohdat	7
3.2 Perhetyön työskentelyn näkökulmat	9
3.3 Lastensuojelun perhetyö Espoossa	11
3.3.1 Perhetyön prosessi	12
3.3.2 Perhetyön yleiset tavoitteet ja perhetyössä tehtävä arviointi	13
3.3.3 Perhetyön menetelmät	14
4 LAPSEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUN PERHETYÖSSÄ	15
4.1 Huolenpitoa vaille jääneiden lasten kanssa työskentely	16
4.2 Lapsen osallisuuden muodot	18
4.3 Lapsen osallisuus eri-ikäisenä perhetyössä	19
4.3.1 Alle kouluikäisen lapsen osallisuus	20
4.3.2 Kouluikäisen lapsen osallisuus	21
4.4 Lapsen osallisuuden esteet	21
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	24
5.2 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä	25
5.2.1 Lasten haastattelemine	26
5.2.2 Eettiset kysymykset lasten haastatteluissa	28
5.3 Ryhmäkeskustelu tutkimusmenetelmänä	28
6 TUTKIMUSAINIESTON KERÄÄMINEN JA ANALYSOINTI	29
6.1 Asiakasperheiden haastattelut	29
6.2 Työntekijöiden ryhmäkeskustelut	32
6.3 Aineiston analyysi	33

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	36
7.1 Lapsen osallisuus perhetyössä työntekijöiden mukaan	36
7.2 Vanhempien ja lasten haastatteluiden tulokset	38
7.2.1 Perhetyö vanhempien tukena	38
7.2.2 Lapsen osallisuuden monimuotoisuus perhetyön työskentelyssä	40
7.2.3 Perhetyön päättyminen epäselvää	43
7.2.4 Lapsen osallisuuden anti lapselle ja perheelle	44
7.3 Vanhempien ja lasten kehittämisideoita	44
7.4 Perhetyön työntekijöiden kehittämisideat	45
7.4.1 Suunnitelmallisuus lisää lapsen osallisuutta perhetyön aloituksessa	46
7.4.2 Avoin työskentelytapa lasten ja vanhempien kanssa työskentelyssä	47
7.4.3 Lapsiystävällinen perhetyön lopetus	51
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	52
8.1 Lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelun perhetyössä	52
8.2 Tulosten vertaaminen tutkimuksessa käytettyyn teoriaan	53
8.3 Kehittämisideat lapsen osallisuuden parantamiseksi	54
8.4 Yleiset kehittämis ehdotukset	55
9 POHDINTA	56
9.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tulosten pohdinta	56
9.2 Tutkimuksen arviointi	57
LÄHTEET	61
LIITTEET	
Liite1 Lapsen osallisuuden osa-alueet	
Liite2 Tutkimuslupa	
Liite3 Kutsukirje perheille	
Liite4 Taulukko haastatelluista perheistä	
Liite5 Haastattelualustus	
Liite6 Teemahaastattelurunko	

1 JOHDANTO

Lapsen oikeus osallisuuteen on kirjattu Suomen perustuslakiin ja lastensuojelulakiin. Perustuslain 6 § mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Vuoden 2008 alussa tapahtuneen lastensuojelulain uudistuksen myötä lastensuojelulaki on muuttunut lapsen osallisuutta korostavammiksi. Laki uudistettiin, koska oli erityisesti tarvetta tehostaa lapsen ja perheen osallisuutta ja oikeusturvaa. Laki korostaa lapsen edun arviointia ja sitä, että lapsen mielipide selvitetään aina. Lain muutoksella on haluttu tehostaa lapsen osallisuutta ja omaa ääntä päätöksen teossa. Lapsella on oikeus osallistumiseen, mielipiteen ilmaisuun ja kuulluksi tulemiseen. (Taskinen 2007: 7 - 8.)

Lastensuojelun yhteiskunnallinen tehtävä on lasten auttaminen, joten lasten voidaan olettaa asettuvan lastensuojelutyön keskiöön. Lapsen asema lastensuojelun ammattikäytännöissä on kuitenkin ongelmallinen. Työprosessit keskittyvät ammattilaisten ja vanhempien työskentelysuhteen rakentamiseen, jolloin lapset jäävät sivuosaan. (Hurtig 2003: 11, 20.)

Hurtigin (2006: 179) mukaan sosiaalialan työssä on vahvistunut tietoisuus siitä, että lapsilla on perhesuhteiden lisäksi oikeus tulla kohdatuksi yksilönä sekä oikeus osallisuuteen omassa asiassaan. Lasten osallisuuden ja kohtaamisen vahvistaminen on viime vuosina ollut sosiaalityön keskeisimpiä kehittämisteemoja.

Espoossa lastensuojelun avohuollon perhetyö on lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa tehtävää suunnitelmallista ja tavoitteellista asiakastyötä. Tärkein lastensuojelun perhetyötä ohjaava periaate on aina lapsen etu, joka näkyy erityisesti tavoitteena tehdä lapsen tarpeet näkyviksi lapsen vanhemmille. (Petrelius 2006: 3 - 4,10.) Perhetyössä lapsen edusta huolehtiminen vaatii työntekijältä lapsen aitoa kohtaamista ja lapsen näkökulman pitämistä työn keskiössä.

Työskentelemme Espoossa lastensuojelun avohuollossa ohjaajina ja tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää lapsen osallisuutta lastensuojelun avohuollon perhetyössä Espoossa. Tutkimuksemme tarve tulee omasta työstämme, koska tällä hetkellä ei ole yhtenäistä kuvaa lapsen osallisuudesta lastensuojelun perhetyössä Espoossa. Lisäksi tärkeä kehittämishaaste työssämme on miettiä yhdessä asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa, miten lapsi voi paremmin tulla osalliseksi perhetyön prosessissa. On tärkeää selvittää lapsen aitoa osallisuutta työskentelyssä sekä herättää ajatuksia ja kehittä-

misideoita. Tutkimuksemme avulla voimme nostaa esille ja kehittää lapsen edun esille tuomista perhetyössä Espoossa.

Vuosina 2005 - 2007 Espoossa toteutettiin laaja lastensuojelun kehittämishanke, jossa korostettiin lapsen asemaa ja etua lastensuojelun prosesseissa. Saman kehittämishankkeen aikana luotiin myös lastensuojelun perhetyön määritelmä, työmuodolle, jota on Espoossa tehty vuodesta 2001. (Petrelius 2006: 3.) Kehittämishankkeen jälkeen Espoossa ei ole tutkittu perhetyötä tai sitä, miten lapsen osallisuus lastensuojelun avo- huollon perhetyön työskentelyssä toteutuu. (Smolsky 2008).

Tutkimuksen avulla haluamme saada erityisesti lasten ja vanhempien ääntä kuuluviin, koska kokemuksemme mukaan asiakkaita, varsinkaan lapsia, harvoin kuullaan palvelu- ja kehitettäessä. Tutkimuksen tavoitteena on saada konkreettisia kehittämisideoita lap- sen osallisuuden parantamiseksi Espoon lastensuojelun avo- huollon perhetyössä työ- kenteleville.

Tutkimuksen näkökulmana on kehittävä arviointi. Selvitämme lapsen osallisuuden to- teutumista perhetyössä haastatteleamalla perhetyön asiakkaina olleita alle 18-vuotiaita lapsia, heidän vanhempiaan sekä järjestämällä perhetyötä tekeville työntekijöille kaksi ryhmäkeskustelutilaisuutta. Haastattelumenetelmänä lapsille ja heidän vanhemmilleen käytämme teemahaastattelua. Tutkimuksessamme kokoamme asiakkaiden ja Espoos- sa avo- huollon perhetyötä tekevien ajatuksia siitä, miten lapsi on osallisena perhetyössä tällä hetkellä. Lisäksi pyrimme löytämään asiakkaiden ja työntekijöiden kehittämisideoi- den avulla uusia tapoja saada lapsi osalliseksi perhetyön työskentelyssä. Tutkimuk- semme teoria- ja tutkimusosuudessa tarkoitamme lapsella kaikkia alle 18-vuotiaita.

2 LAPSEN OSALLISUUS

2.1 Lapsen osallisuuden perusteet

Lasten oikeutta osallisuuteen on lastensuojelussa aiemman lastensuojelulain (1983/ 683) aikaan yleensä tulkittu kapeasti juridisesta näkökulmasta. Lastensuojelulain mu- kaan yli 12-vuotiasta lasta on kuultava häntä koskevassa asiassa ja tämä on usein tarkoittanut, ettei tätä nuorempia lapsia ole otettu mukaan työskentelyyn eikä heidän osallisuuden oikeutensa ole toteutunut. (Oranen 2007: 4.)

Aiemman lastensuojelulain (1983 /683) 7 § mukaan lasten ja nuorten tarpeisiin ja toi- vomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota palveluja kehitettäessä. Käytännön merki-

tystä pykälällä ei juuri ole ollut, sillä lapsia ja nuoria on varsin harvoin kuultu uudistuksia suunniteltaessa ja uusia työkäytäntöjä kehiteltäessä. (Oranen 2007: 4)

Lastensuojelulain (2007/417) 20 § mukaan lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, ettei siitä aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin.

Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa, ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa, on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. (Lastensuojelulaki 2007/417, 5 §.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklan mukaan lapselle on taattava oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on huomioitava lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimituksissa, joko suoraan, tai edustajan välityksellä. (Lapsen oikeuksien sopimus 60/ 1991.)

2.2 Lapsen osallisuus käytännössä

Oranen (2007: 5) mukaan osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista. Vastavuoroinen toiminta edellyttää yhteisön jäsenten huomioonottamista ja jäsenten aktiivista mukaan tulemistä, joista osallisuus rakentuu. Osallisuutta voidaan määritellä Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta lapsikansalaisten ja aikuisten julkisen vallan yhteisöjen väliseksi suhteeksi, jossa erityisesti lapsille annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa yhteisöjen toimintaan. Asioiden käsittelyssä mukana oleminen ja tiedon saanti niistä, luovat vaikuttamisen mahdollisuuksia ja korostavat vastavuoroisuuden olennaisuutta.

Itseä koskevien asioiden käsittelyyn osallistuminen on lasten ihmisoikeus. Käytännössä tämä edellyttää vaivannäköä ja resursseja eri organisaatioilta ja yksittäisiltä työntekijöiltä. Lapsille omien asioiden hoitamiseen osallistuminen voi antaa kuulluksi tulemisen tunteen sekä kokemuksen siitä, että omat mielipiteet ja ajatukset ovat arvokkaita, ja

asioihin voi vaikuttaa. Lapsi voi saada kokemuksen siitä, että laaditut suunnitelmat ja päätökset ovat omia ja tämä voi voimaannuttaa lasta. (Oranen 2007: 11.)

Osalliseksi tuleminen tapahtuu vuorovaikutuksen seurauksena, johon ei aina tarvita sanallista kommunikaatiota, vaan ihmiset tiedostavat keskenään yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Osallisuuden seurauksena ihminen tietää, tuntee, tiedostaa ja oppii jotakin lisää. (Uusitalo - Laakso 2005: 44.)

Lapsen aito osallisuus vaatii aikuiselta käytännössä tilan antamista lapselle. Tämä tarkoittaa sitä, että aikuinen antaa lapselle mahdollisuuden toimia itse, aikuinen toimii yhdessä lapsen kanssa ja järjestää ympäristön osallisuutta edistäväksi. Osallisuuteen kuuluu se, että aikuinen kuuntelee lasta kiinnostuneena ja pyrkii asettamaan itsensä lapsen asemaan. Lapsen osallisuuden tulee näkyä dokumenteissa, joihin voi kirjata, mitä lapset leikkivät, tekevät, ajattelevat, tietävät, osaavat ja mistä ovat kiinnostuneita. Lisäksi lapsen osallisuus edellyttää, että aikuinen pohtii muiden aikuisten kanssa havaintojaan ja heittäytyy lasten kanssa yhteiseen vastavuoroisuuteen. Toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen yhdessä lapsen kanssa mahdollistavat myös lapsen osallisuuden. (Karlsson 2004.)

Lapsen osallisuus lisääntyy, kun ammattilainen kohtaa lapsen subjektina, toimijana ja aktiivisena ihmisenä. Lapsen osallisuutta vahvistaessaan työntekijä joutuu useamman ongelman eteen, kuin aikuisen ollessa kyseessä. On ymmärrettävä lapsen olevan myös asiakas, sekä arvioitava oma ammatillinen osaaminen uudestaan siitä näkökulmasta, mitä lapset kokemuksillaan, mielipiteillään ja aloitteillaan työntekijälle viestittävät. Työntekijänä on tärkeää käydä tasa-arvoista keskustelua lapsen kanssa, ja esittää kysymyksiä, joihin ei etukäteen tiedä vastausta. (Riihelä 1997: 151 - 152.)

2.3 Lapsen osallisuuden ulottuvuudet

Thomas (2002: 1, 144 - 145) on tutkinut lapsen osallisuutta lapsen omaa hyvinvointia koskevassa päätöksentekoprosessissa. Thomasin mukaan lapsille on prosessin joka vaiheessa tärkeää selittää mitä tapahtuu, miksi, miten ja mitkä ovat vaihtoehdot, jotta lapsi voisi olla aidosti mukana prosessissa.

Thomasin (2002: 120, 174 – 175) mukaan osallisuus on monitasoinen asia, jota tulee tarkastella eri ulottuvuuksista. Osallisuus rakentuu siitä, millaiset mahdollisuudet lapsella on valita, osallistuuko hän prosessiin vai ei. On pohdittava, onko lapselle annettu mahdollisuus osallistua tai olla osallistumatta, tai onko hänelle tarjottu vaihtoehtoisia

tapoja osallistua prosessiin. Vaihtoehtoisia tapoja voivat olla esimerkiksi se, että joku muu edustaa lasta tapaamisessa tai lapselle annetaan mahdollisuus kirjoittaa tapaamista varten kirje tai nauhoittaa ääninauha. Thomas painottaa, että osallistumisesta kieltäytyminen on myös yksi osallisuuden muoto.

Mahdollisuus saada tietoa tilanteesta, prosessista, omista oikeuksista ja roolista prosessissa, on toinen osallisuuden ulottuvuus. On tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuinka hyvin lapsi ymmärtää asiat, joita käsitellään, tarjolla olevat vaihtoehdot ja jo tehtyihin ratkaisuihin vaikuttaneet syyt. On kiinnitettävä huomiota siihen, tietääkö lapsi, mikä vaikutus milläkin tapaamisella on tai sen, että tarjotuista palveluista voi valittaa. (Thomas 2002: 174 – 175.)

Kolmas ulottuvuus on lapsen mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin. Työntekijän tulee huomioida miten paljon lapsella on sananvaltaa siihen, missä ja milloin tapaaminen pidetään, mistä tapaamisessa keskustellaan ja ketä tapaamiseen kutsutaan. Työntekijä voi ajatella, että lapsen kannalta olisi hyvä tavata esimerkiksi koulun jälkeen ja lapsen kotona, mutta olisi silti syytä tarkistaa lapselta sopiiko se hänelle. (Thomas 2002: 149, 174 – 175.)

Itsensä ilmaisun mahdollisuus, omien ajatusten puhuminen ja mielipiteiden sanominen kuuluvat neljänteen osallisuuden ulottuvuuteen. Thomasin tutkimuksessa lapset itse kokivat mahdollisuutensa vaikuttaa prosessiin paremmin, jos heille oli annettu aikaa ja mahdollisuus miettiä asioita tai ehkä kirjoittaa asioita muistiin. Lapset myös kommunikoivat paremmin ihmisen kanssa, joihin heillä on hyvä suhde ja mieluummin yhden ihmisen kanssa kuin suuressa ryhmässä, jossa muut ovat aikuisia. Keskustelu huolestuttavista asioista sujuu lasten mielestä paremmin, kun samalla tehdään jotain yhdessä. Lapset eivät sen sijaan pitäneet siitä, että heiltä kysytään samoja kysymyksiä kerta toisensa jälkeen. (Thomas 2002: 144 - 145, 174 - 175.)

Viides osallisuuden ulottuvuus sisältää mahdollisuuden saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen eli lapsella tulee olla mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan aikuisten avulla. Lapsella tulisi olla myös mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Lapset itse kaipasivat tukea tilanteisiin, joissa heiltä toivotaan osallistumista ja joskus jopa sitä, että joku aktiivisesti rohkaisee heitä puhumaan. Erityisesti lapset kaipasivat tukea tilanteisiin, joissa heillä on jotain vaikeaa tai negatiivista sanottavaa. (Thomas 2002: 144, 174 - 175.)

Nämä ulottuvuudet vaikuttavat toisiinsa ja on tärkeä pohtia esimerkiksi, onko tapaamiseen pakotettu lapsi, joka kuitenkin tapaamisessa juttelee paljon, enemmän osallinen, kuin lapsi, joka osallistuu tapaamiseen omasta halustaan, mutta ei sano sanaakaan. Jotkut lapset ovat puheliaita ja itsevarmoja, ja tarvitsevat vain mahdollisuuden harjoittaa oikeuttaan tulla kuulluksi, kun toiset ovat ujoja, tunnehäiriöisiä tai tarvitsevat enemmän kannustusta voidakseen kunnolla osallistua. On hyvä tiedostaa, että vaikka lapsen osallisuus vaikuttaa olevan hyvä jollain ulottuvuudella, se voi olla heikompi jollain toisella. (Thomas 2002: 175 - 177.)

3 PERHETYÖ LASTENSUOJELUSSA

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Sen lisäksi kunta järjestää ehkäisevää lastensuojelua. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 2007/417, 3 §.)

Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on myös kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoitossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. (Lastensuojelulaki 2007/417, 3 §.)

Lastensuojelulain (2007/417) 4 § mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lastensuojelun asiakasprosessi alkaa lastensuojelutarpeen selvityksellä. Kun lapsesta tulee lastensuojeluilmoitus, sosiaalityöntekijän vastuulla on tehdä selvitys lapsen tai nuoren tilanteesta. Selvityksen aikana selvitetään ja arvioidaan lapsen suojelun ja tuen tarvetta suhteessa vanhempien mahdollisuuksiin vastata niihin. Selvitys on tehtävä ilman aiheutonta viivytystä siinä laajuudessa kuin tilanne vaatii. Lastensuojelutarpeen selvitys tehdään yhdessä lapsen ja hänen vanhempiensa, sekä mahdollisesti muiden lapselle läheisten ihmisten kanssa. Selvitys on osa luottamuksellisen asiakassuhteen

luomista. Se on lapsen sekä vanhempien kuuntelemista ja antaa heille mahdollisuuden olla osallisena arvioimassa lapsen ja perheen tilannetta. (Lastensuojelulaki 2007/417, 26 § ja 27 §.)

Lastensuojelutarpeen selvitys täytyy tehdä viivytyksettä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa. Lapselle tai nuorelle läheiset henkilöt sekä eri yhteistyötahot ja asiantuntijat voivat olla osana selvityksessä. Selvityksen lopuksi sosiaalityöntekijä tekee työkentelystä yhteenvedon, jonka perusteella lastensuojeluasiakkuus päättyy tai jatkuu. (Lastensuojelulaki 2007/417, 26 § ja 27 §.)

Jotta lastensuojelussa voidaan oikeasti toteuttaa lastensuojelun ydintehtävää eli lapsen auttamista ja suojelua, on lastensuojelun työ organisoitava niin, että lapsen kohtaaminen on oikeasti tärkeää ja ensisijaista. Tämä tarkoittaa konkreettista työskentelyä myös lapsen kanssa sekä edelleen aktiivista työtä muiden perheenjäsenten kanssa. Lapsi on tietoisesti valittava ensisijaiseksi asiakkaaksi ja työn periaatteeksi se, että kaiken työn tulee tähdätä lapsen hyvinvointiin ja oikeasti hyödyttää lasta. (Ervast - Tulensalo 2006: 118.)

3.1 Perhetyön lähtökohdat

Lastensuojelun perhetyö on lastensuojelulain ja -asetuksen tarkoittamaa lapsi- ja perhekohtaista ennaltaehkäisevää tai korjaavaa avohuollon tukitoimintaa. Perhetyö on muutokseen tähtäävää, erityisesti lasten hyvinvointia lisäävää tavoitteellista työskentelyä. (Reijonen 2005: 10.) Vanhemmuuden tukeminen on perhetyössä yleinen ja tärkeä tavoite, johon kuuluu perheen tarpeiden selvittäminen, keskustelut ja ongelmien ratkaiseminen. Vanhempien neuvominen ja ohjaaminen muihin palveluihin on yksi vanhemmuuden tukemisen tapa. (Korkiakangas 2005: 68.)

Suomalainen yhteiskunta asettaa sosiaali- ja terveysalalle tiettyjä tavoitteita silloin, kun työtä tehdään yhdessä lapsiperheiden kanssa. Nämä tavoitteet määrittävät myös lastensuojelun perhetyötä. Ensimmäiseksi perheen ulkopuolelta tulevan tuen ja avun tulisi tukea perheen omia voimavaroja ja selviytymistä. Toiseksi tuen ja avun tulisi huomioida perheen ainutkertaisuus. Kolmanneksi yhteiskunnan palvelut osaltaan määrittelevät myös sitä, mikä on normaalia ja tarpeellista lapsen terveen kasvun ja kehityksen kannalta. (Holm 2000: 36.)

Edellä mainittujen perhetyötä määrittelevien kriteerien lisäksi perhetyöhön sisältyvät sosiaalityön kaksi klassista elementtiä eli tuki ja kontrolli. Tuki tarkoittaa sitä, että yh-

teistyön tulee suuntautua tulevaisuuteen ja yhteisesti asetettuihin tavoitteisiin inhimillistä prosessia tukien. Kontrollin avulla huolehditaan siitä, että yhteistyöllä saavutetaan asetettuja tavoitteita, antaen samalla tietyissä rajoissa tilaa inhimilliselle prosessille. (Holm 2000: 37 - 38.)

Lastensuojelun perhetyön tarvetta arvioidaan periaatteessa samoin kriteerein kuin lastensuojelun tarvetta. Keskeisiä lähtökohtia perhetyöhön ovat lapsen tarpeet vaarantavien riskitekijöiden olemassaolo, perheen ongelmien pahenemisen ehkäisy ja avoimuus ja avoimuus. Perhetyön tarve korostuu erityisesti lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen sekä arjen konkreettiseen sujuvuuteen liittyvissä kysymyksissä. Perhetyöntekijät työskentelevät pääasiassa perheiden kotona, jolloin heillä on mahdollista havainnoida perhettä ja työskennellä erilaisissa arkisissa ja aidoissa vuorovaikutustilanteissa. (Mylärniemi 2007: 16 - 17.)

Vanhemmuuden tukeminen on määritelty perhetyön yleiseksi tavoitteeksi. Vanhemmuuden ollessa aina vuorovaikutusta vanhemman ja lapsen välillä, perhetyön toiminnan ytimessä nähdään vuorovaikutuksen tukeminen. Vuorovaikutusta tukevan toiminnan taustalla on ajattelumalli, jonka mukaan lapsen ja vanhemman välisen suhteen vastavuoroisuus ja turvallisuus toimii lapsen kehityksen tärkeimpänä perustana. (Mylärniemi 2007: 13, 126.)

Huomion kohteena perhetyössä ovat lapsen tarpeet ja hyvinvointi sekä se, miten vanhempi kykenee näihin vastaamaan. Perhetyössä toiminnan kohteena on usein lapsen ja vanhemman suhde, perhedynamiikka, perheen toimiminen arjessa, roolit perheessä, arjen sujuminen ja arjessa jaksaminen. Toteutustapoina voivat olla esimerkiksi havainnointi, neuvonta ja ohjaus, terapeutin keskustelu, erilaiset menetelmät ja konkreettinen apu arkiaskareissa. Yleisenä perhetyön tavoitteena on tilanne, jossa lapsen tarpeet ovat vanhemmalle tärkeitä ja ymmärrettäviä, ja jossa lapsen tarpeisiin vastataan riittäväällä tavalla. (Mylärniemi 2007: 13.)

Yleinen perhetyön lähtökohta on se, että vanhemmat haluavat neuvoja ja apua lasten kasvatukseen. Vanhemmille saattaa olla helpompi lähteä työskentelemään lapseen liittyvän ongelman, esimerkiksi koulunkäyntivaikeuksien takia, vaikka todellinen työskentelyn tarve olisi työntekijän mielestä joku muu, esimerkiksi vanhemman päihdeongelman vaikutus perheen tilanteeseen. Työntekijän on näissä tilanteissa kiinnitettävä huomiota siihen, ettei perhetyön aloituksen syitä kaadeta lapsen niskaan, jotta lapsesta ei tulisi perheen syntipukki ja "syyllinen" perhetyön aloitukseen. (Heino – Berg – Hurtig 2000: 35.)

Perheen motivoituminen työskentelyyn on oleellista perhetyön onnistumisen kannalta. Voi olla, että joku perheenjäsenistä ei ole lainkaan halukas tai jopa aktiivisesti vastustaa perhetyötä. Motivoinnin tavoite on saada asiakas sisäistämään ja ymmärtämään, mistä perhetyössä on kysymys, mikä edellyttää kärsivällisiä keskusteluja työskentelyn alussa. Motivoinnissa on kyse siitä, että asiakkaille halutaan synnyttää sisäinen halu tehdä elämässä toinen valinta ja muuttaa elämäntyyliään. Oleellista on kiinnittää huomiota myös lapsen motivoimiseen. Lapsella voi olla hyvin erilainen käsitys asioista, joten lapsille perhetyö ja sen tarkoitus on konkretisoitava erikseen. (Heino – Berg – Hurtig 2000: 32 - 35.)

Keskeinen jännite perhetyössä liittyy siihen, miten ulkoinen uhka, esimerkiksi huostaanoton uhka, motivoi ihmistä toimintaan ja millainen motivaatio siitä syntyy. Huostaanoton uhan alla perhetyötä tarjotaan vapaaehtoisena tukimuotona. Näissä tilanteissa puhutaan lievän pakon käyttämisestä, tai vapaaehtoisesta pakosta, jolloin vapaaehtoisuus on näennäistä. Perheellä on periaatteessa mahdollisuus kieltäytyä perhetyöstä, mutta siinä tapauksessa perhettä uhkaa lapsen huostaanotto. Tätä huostaanoton uhkaa voidaan perhetyössä käyttää joko tietoisesti, kertomalla se ääneen perheelle tai niin, että asiaa ei ääneen perheelle lausuta, mutta se on ilmassa jatkuvasti. (Heino - Berg - Hurtig 2000: 32 - 34.)

3.2 Perhetyön työskentelyn näkökulmat

Vanhemmat ovat keskeinen osa lapsen olosuhteita ja elinympäristöä, eivätkä lapsinäkökulma ja lapsen yksilöoikeudet voi ohittaa vanhempien osallisuutta ja keskeistä roolia perhetyön ammattikäytännöissä. Koko perheen tukeminen, asiakkaiden arjen kohtaaminen sekä vuorovaikutus vanhempien kanssa ovat perhetyön työskentelyssä keskeisiä. Perhetyössä lapsikeskeisyys näkyy siinä, että työstä puhuttaessa korostetaan lasten tapaamisen ja lapsen kokemusten kohtaamisen tärkeyttä. Lisäksi vanhemmuuden kysymyksiä käsitellään entistä tietoisemmin suhteessa lapseen ja lapsen tarpeisiin, mikä on tehnyt vanhemmuustyöskentelystä lapsilähtöisempää. (Myllärniemi 2007: 36 - 37.)

Myllärniemi (2007: 38) määrittelee perhetyötä neljän eri orientaatiokehysten kautta. Orientaatiokehys määrittää ne ominaisuudet, velvollisuudet ja oikeudet, joita kulloisenkin vuorovaikutuksen osanottajat olettavat itsellään ja toisillaan olevan. Neljä perhetyön kehysorientaatioita ovat perhekehys, vanhemmuus- ja vanhempityönkehys, lapsen yksilöivä kehys sekä lapsen suojeleminen kehys. Kehykset sanelevat tai luonnehtivat asia-

kaskehtamisen rakennetta, keskustelunaiheita, työntekijöiden puhe- ja tulkintatapoja sekä käytettäviä työvälineitä.

Näkökulman ollessa perhekehys, ovat vanhemmat usein huolen lähteinä ja lapset huolen kohteina. Perheen ongelmia arvioidaan lapsinäkökulmasta sen kautta, mikä merkitys niillä on lapsen kehitykselle ja tulevaisuudelle. Tässä kehyksessä lapsen ongelmat sidotaan tiukasti perheongelmiin ja vanhempien problematiikkaan. Työntekijöiden puheessa ja asiakastyössä vanhemmat määrittyvät toimijoiksi ja lapset perhekehyn keskiössä oleviksi kohteiksi. (Myllärniemi 2007: 39 - 41.)

Vanhemmuuden vahvistamiseen ja läpikäymiseen keskittyvä vanhemmuustyö tai vanhemmuuden tukeminen sisältyvät vanhemmuuskehukseen. Perhetyön käytännöissä vanhemmuus määrittyy ensisijaisesti vanhemman ja lapsen väliseksi vuorovaikutukseksi. Työskentelyn keskiössä ovat vanhemmuuden arviointi, tukeminen ja vahvistaminen sekä vanhempien toiminta suhteessa lapseen. Perheen kohtaaminen, lapsen ja vanhempien avun tarpeen arviointi ja lapsen auttaminen tapahtuvat tässä kehyksessä vanhempien kautta. (Myllärniemi 2007: 41 - 42.)

Vanhemmuustyöstä tulee perhetyössä erottaa työskentely vanhemman kanssa, jolloin puhutaan vanhemman asioista aikuisten kesken. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi työllisyysasiat, raha-asiat tai terveydentila. Keskeistä tässä työskentelyssä on vanhemman omien tunnekokemusten ja taustojen läpikäyminen ja kohtaaminen, jolloin suhde lapseen jätetään taka-alalle. Vanhemmuusorientaation tietoinen erottaminen vanhemman kanssa työskentelystä on tärkeää. Mikäli perhetyön työskentelyä ei ohjaa tietoinen vanhemmuusorientaatio on vaarana, että lapsen tarpeet ja tunteet jäävät käsittelemättä vanhempien kanssa, koska vanhemmat itse ovat usein hyvin tarvitsevia omien ongelmiansa kanssa. (Myllärniemi 2007: 41 - 42.)

Lapsen yksilöivässä kehyksessä lapsi nähdään sosiaalisena toimijana, joka aktiivisesti kommunikoi, vaikuttaa ja luo suhteita muissakin yhteisöissä kuin omassa perheessään. Kehyksessä lapsi määrittyy erityisenä ja erikseen kohdattavana, ja tarkastelun kohteena ovat myös lapsen perheen ulkopuoliset suhteet. Aktiivinen, tietoinen, erillinen ja erityinen vuorovaikutus lapsen kanssa on työntekijöiden tavoitteena. Lapsen yksilöivä kehys painottuu nuorten kanssa työskentelyssä ja tilanteissa, joissa vanhemmalla on esimerkiksi niin vakava tai akuutti mielenterveysongelma, ettei siihen voida perhetyön keinoin puuttua. Lapsen kanssa voidaan käydä läpi myös asioita, jotka eivät suoranaisesti liity lastensuojelutyön tavoitteisiin vaan perhetyössä annetaan lapselle aikaa ja

tilaa tuottaa asioita omaehtoisesti ja työskentelyssä edetään lapsen ehdoilla. (Myllärniemi 2007: 42 - 43.)

Perhetyön työskentelyä kehystää myös lasta suojeleva kehys, vaikka se harvoin selkeästi näkyy perhetyön asiakastyössä. Tavallisesti lasta suojeleva kehys todentuu työntekijöiden keskinäisessä puheessa asiakkaista ja liittyy ammatilliseen, ideologiseen ymmärrykseen. (Myllärniemi 2007: 44.)

Lastensuojelun perhetyössä haasteena on nähdä ja kuvata asioita lapsen näkökulmasta. Lastensuojelussa perheen tilannetta kuvataan usein vanhempien näkökulmasta ja heidän ongelmiansa kautta. Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmista puhuesamme voisimme ennemminkin puhua siitä, miten lapsi kokee elämisen perheessä, jossa vanhemmilla on päihde- ja mielenterveysongelmia. Lapsen kokemusmaailma jää taka-alalle tarkastellessamme asioita aikuisten näkökulmasta. Kun mielestämme äiti tarvitsee lisää jaksamista arjessa, lapsen näkökulmasta tilanne on se, että lapsi tarvitsee äitiä arjessa enemmän, kuin äiti jaksaa olla läsnä. Seurannassa ja arvioinnissa tarvitaan myös muutosta, kun näkökulma käännetään lapsen kokemusmaailmaan. Merkittävämpää on arvioida, näkyykö muutos lapsen elämässä ja kokemuksissa kuin seurata, muuttavatko vanhemmat elämäntapaansa tai käyttäytymistään. (Möller 2005: 67 - 68.)

3.3 Lastensuojelun perhetyö Espoossa

Espoon lastensuojelun kehittämishankkeessa vuosina 2005 - 2007 yhtenä kehittämis-kohteena oli lastensuojelun perhetyön muotojen ja toimivuuden tarkastelu koko kaupungin lastensuojelussa, niin avohuollossa kuin sijaishuollossa. Hankkeen aikana lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä ja perhetyöntekijöistä koostunut ryhmä tuotti kuvauksen avohuollon perhetyöstä Espoossa. (Petrelius 2006: 3.)

Lastensuojelun kehittämishankkeessa tuotetun määritelmän mukaan perhetyö on keskeinen avohuollon tukitoimi lastensuojelussa Espoossa. Lastensuojelun perhetyö on lastensuojelun asiakkaana avohuollossa olevan lapsen ja hänen vanhempiansa tai läheistensä kanssa tehtävää suunnitelmallista ja tavoitteellista asiakastyötä. Tärkein lastensuojelun perhetyötä ohjaava periaate on aina lapsen etu, joka näkyy erityisesti tavoitteena tehdä lapsen tarpeet näkyviksi huoltajille ja lapsen läheisille. (Petrelius 2006: 3 - 4,10.)

Lastensuojelun avohuollon perhetyössä Espoossa työskentelee työntekijöitä perheohjaaja ja perhetyöntekijä nimikkeillä. Perheohjaajan koulutusvaatimus on ammattikor-

keakoulututkinto tai sosiaalian opistotutkinto. Perhetyöntekijän koulutusvaatimuksena on sosiaali- ja terveysalan perustutkinto tai aikaisempi kouluasteinen tutkinto. Eri nimikkeillä työskentelevät tekevät Espoossa työtä perhetyön määritelmän mukaisesti. Selkeyden vuoksi tässä opinnäytetyössämme käytämme nimikettä perhetyöntekijä, koska se on edelleen yleisemmin käytetty nimitys tutkimuksissa ja kirjallisuudessa yleensä.

3.3.1 Perhetyön prosessi

Lastensuojelun avohuollon perhetyön käynnistäminen perheessä edellyttää lastensuojelun asiakkuutta. Sosiaalityöntekijän tehtävänä perhetyön käynnistymisessä on aina arvion tekeminen perhetyön tarpeesta, joko perusteellisen lastensuojelutarpeen selvityksen tai nopeamman tilannearvion keinoin. Perhetyön alkaminen nopean tilannearvion jälkeen tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä on käynyt ainakin kerran perheen kotoon, ja selvittänyt perustelut perhetyön aloittamiselle. (Petrelius 2006: 9, 12.)

Lastensuojelulain (2007/417) 30 § mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma. Tähän suunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvio ajasta, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan.

Asiakassuunnitelmaan sosiaalityöntekijä kirjaa myös perhetyön tavoitteet. Perhetyön tarkemmat ja yksilöllisemmät tavoitteet määritellään perhetyön suunnitelmassa, jonka laativat perhe, perhetyöntekijät ja sosiaalityöntekijä yhdessä. Perhetyön suunnitelmassa kuvataan asiakassuunnitelmaa yksityiskohtaisemmin perhetyön tavoitteet ja työskentelytavat. (Perhetyön laatukriteerit 2006.)

Perhetyölle asetettujen tavoitteiden toteutumista arvioidaan määräajoin. Arviointiin osallistuvat perhe, sosiaalityöntekijä ja perheen kanssa työskentelevät perhetyöntekijät. Mikäli perhe ei enää kolmen työskentelykuukauden jälkeen tehtävän väliarvioinnin perusteella ole perhetyön tarpeessa, perhetyö voi päättyä jo silloin. Avohuollon perhetyön tavoiteltava enimmäispituus on yhdeksän kuukautta, jonka jälkeen arvioidaan, voidaanko perhetyö lopettaa, ja mitä tukimuotoja perhe tarvitsee perhetyön jatkoksi. Mikäli perhetyön avulla ei ole saavutettu keskeisiä työskentelylle asetettuja tavoitteita, arvioidaan, tarvitaanko perhetyön tilalle muita tukimuotoja, kuten intensiivistä perhekuntoutusta, lapsen tai lasten sijoittamista avohuollon tukitoimena tai huostaanottoa. (Petrelius 2006: 10.)

3.3.2 Perhetyön yleiset tavoitteet ja perhetyössä tehtävä arviointi

Perhetyön tavoitteet määritellään kunkin perheen kohdalta yksilöllisesti, mutta perhetyössä on myös yleisiä tavoitteita, joihin työskentelyssä pyritään. Keskeisiä yleisiä tavoitteita perhetyössä ovat lapsen kehitykseen, terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät tavoitteet, perheen vuorovaikutussuhteisiin, perheen arjen hallintaan sekä perheen voimavarojen vahvistamiseen liittyvät tavoitteet. (Petrelius 2006: 6.)

Perheen vuorovaikutussuhteiden vahvistamiseen liittyvä tavoite sisältää pyrkimyksen korjata perheen sisällä olevaa vuorovaikutusta. Tämä tarkoittaa vanhempien välisen tasa-arvon lisäämistä ja roolien selkiyttämistä aikuisten ja lasten välillä sekä vanhemmuuteen kuuluvien, lapsen ikään ja kehitystasoon suhteutettujen roolien ja tehtävien näkyväksi tekemistä. (Petrelius 2006: 6.)

Perhetyön avulla tuetaan perhettä arjenhallintaan liittyvissä asioissa, kuten talousasioiden hoidossa, kodinhoidossa ja päivärytmin löytämisessä. Arjenhallinnassa tukeminen on ohjaamista suunnitelmallisuuteen ja tavoitteellisuuteen ajankäytössä niin, että perheen työhön, kouluun, perhe-elämään ja harrastuksiin liittyvä ajankäyttö tasapainottuu ja aikaa löytyy riittävästi myös parisuhteelle, perheen yhdessäololle ja kullekin perheenjäsenelle. (Petrelius 2006: 6 - 7.)

Perhetyössä pyritään yhdessä perheen kanssa tunnistamaan ja nostamaan esille voimavaroina vanhempien ja lasten kyvyt ja taidot sekä ne vuorovaikutussuhteiden osa-alueet, jotka perheessä toimivat hyvin. Tavoitteena on myös tunnistaa ja vahvistaa lähiverkoston kautta perheelle ja lapselle tarjolla olevia voimavaroja ja tukea. (Petrelius 2006: 7.)

Perhetyön olennainen osa on perheen ja lapsen tilanteen arviointi yhdessä perheen kanssa. Perhetyötä aloitettaessa ja työskentelyn edetessä avohuollon perhetyössä arvioidaan seuraavia asioita:

- lapsen hyvinvointia ja vanhempien kykyä vastata lapsen tarpeisiin
 - perheen vuorovaikutussuhteita
 - arjenhallinnan eri osa-alueita
 - vanhemmuuden eri osa-alueiden toteutumista
 - perheen voimavaroja (vanhempien ja lasten kyvyt ja taidot, perheen lähiverkoston saama tuki, hyvin toimivat alueet perheen vuorovaikutussuhteissa)
 - perheen kehittymishaasteita
 - muiden palvelujen ja lähiverkoston kautta lapselle ja perheelle saatua tukea
- (Petrelius 2006: 5.)

Perhetyölle ominainen toiminnallisuus näkyy myös perhetyön arvioinnissa; yhteistä toimintaa toteutettaessa perhetyöntekijä tekee samalla havaintoja ja kerää tietoa esimerkiksi perheen toiminta- ja vuorovaikutustavoista sekä arjen sujumisesta perheessä. Lisäksi keskustelemalla ja erilaisia strukturoituja välineitä käyttämällä lasten ja huoltajien sekä perheen lähiverkoston kanssa kerätään tietoa arvioinnin perustaksi. Työn edetessä keskeisessä roolissa ovat perhetyön tavoitteiden toteutumista koskevat arviointikeskustelut. (Petrelius 2006: 35.) Strukturoiduilla välineillä tarkoitamme esimerkiksi Pesäpuu ry:n erilaisia kortteja, joiden tarkoitus on toimia kohtaamisen apuna ja tukena, lasta ja vanhempia tavatessa. Näillä välineillä varmistetaan tapaamisten toiminnallisuus, jolloin tapaamiset eivät perustu vain puhumiseen. (Ervast - Tulensalo 2006: 58.)

3.3.3 Perhetyön menetelmät

Perheen arkielämään kytkeytyvä yhdessä tekeminen ja toiminnallisuus ovat keskeisin työskentelymuoto avohuollon perhetyössä. Tähän työskentelyyn liittyy keskustelua, neuvontaa ja ohjausta. Työskentely toteutetaan laaditun suunnitelman ja tavoitteiden mukaisesti. Perhetyöntekijä voi yhdessä tekemisen kautta antaa perheelle mallia esimerkiksi vuorovaikutuksesta lapsen kanssa ja asioiden hoitamisesta. (Petrelius 2006: 7.) Perhetyön työskentely tapahtuu pääasiassa kotikäynneillä perheen kotona.

Toiminnallisuuden tärkeyttä perhetyössä perustelee se, että lastensuojeluperheissä puheella ei usein ole suurta merkitystä tai sen merkitys on häilyvä. Teot ja toimiminen ovat tärkeämpiä erityisesti, kun asiakkaan keskustelu- ja itseanalysointitaidot tai voimavarat ovat puutteelliset. Asiakkaat saattavat turhautua asioista puhumiseen ja ymmärtävät puhutun paremmin toiminnan kautta. (Myllärniemi 2007: 47, 127.)

Perhetyössä käytetään myös kodin ulkopuolelle sijoittuvia toimintamuotoja, kuten lasten ja vanhempien vertaisryhmiä, leirejä ja retkiä. Käytössä ovat tarpeen mukaan erilaiset strukturoidut työskentelyvälineet kuten elämänjanat, vanhemmuuden roolikartta, sukupuun laatiminen, pelit, kortit ja kirjeet. (Petrelius 2006: 7.)

Perhetyön menetelmiin kuuluvat myös ohjaaminen muihin palveluihin sekä kannustaminen harrastuksiin ja lähiyhteisöjen toimintaan osallistumiseen. Vanhempaa voi kannustaa osallistumaan esimerkiksi vanhempainiltoihin. Yhdessä perheen kanssa määrajoin käytäviä perhetyön arviointikeskusteluja voidaan niin ikään pitää yhtenä perhetyön menetelmänä. (Petrelius 2006: 7.)

Osa perhetyön työskentelyä on työn dokumentointi eli kirjaaminen asiakastietojärjestelmään. Asiakastietojärjestelmään kirjataan perhetyön suunnitelma, kotikäynnit, väliar-

vioinnit ja loppuarviointi. Kirjausten tarkoituksena on toimia ajantasaisena kuvauksena lapsen ja perheen tilanteen kehittymisestä. (Petrelius 2006: 11 - 13.)

4 LAPSEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUN PERHETYÖSSÄ

Lastensuojelussa yhtä haasteellista on ottaa lapsi riittävästi mukaan työskentelyyn kuin huomioida lapsen oikeus olla osallistumatta. Työntekijällä tulee olla herkkyyttä aistia lapsen yksilöllisyyttä eli sitä, mihin lapsi on valmis ja mikä on hänen tapansa osallistua. (Möller 2005: 66 - 67.) Lasten kanssa työskentely on paitsi iso asennekysymys myös koulutus- ja taitokysymys. Olennaista on ymmärtää, että lapsen ongelmat ja huolet kulkevat lapsen mukana arjen tilanteissa. Tärkeää on pohtia, miten lasten ongelmien ja huolien kanssa työskennellään lastensuojelun työssä. (Törrönen 2001: 65.)

Hurtig (2003: 37- 40) on kritisoinut lastensuojelutyön ja perhetyön noudattavan tihkuvan auttamisen mallia, jossa lapsen ongelmien ja avuntarpeiden ajatellaan olevan yhteydessä perheeseen ja vanhempiin, ja vanhempia auttamalla ajatellaan lapsenkin tulevan autetuksi. Lapset asetetaan odottamaan hyötyä, jota ammattilaisten tuki vanhemmille ja heidän kauttaan mahdollisesti lapsille antaa.

Ilman lapselle annettua aktiivista roolia lastensuojelutyö voi näyttäytyä lapselle epäselvänä asiana, jonka tavoitteista ei muodostu selkeää kuvaa. Lapselle annettu mahdollisuus olla mukana tuottamassa tietoa tilanteistaan, kokemuksistaan ja odotuksistaan ovat osallisuuden ja aktiivisen toimijuuden edellytyksiä. Lapsen osallisuuden huomioiva työote ei rajoitu vain lapsen tapaamisiin ja huomioimiseen, vaan on kyse asenteesta, jossa lapsilla on erityisasema. Tärkeää on nähdä lapset toimijoina, ei vain työskentelyn ja arvioinnin kohteina. (Hurtig 2006: 167, 179, 192.)

Lastensuojelun lapsille itse vaikuttamisen mahdollisuus voi olla erityisen merkityksellinen, koska heillä on voinut olla paljon kokemuksia siitä, että asiat vain tapahtuvat, eikä heillä ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa niihin. Osallistuminen saattaa rohkaista puhumaan ja hakemaan apua sekä tuottaa lapselle kokemusta kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta. Osallistumisessa on myös oppimisen muotoja, kun sosiaalisten taitojen ja itsensä ilmaisemisen valmiudet harjoittuvat lapsen ollessa osallisena. (Oranen 2007: 11.)

Lapsen kanssa työskennellessä olennaista ei ole pelkkä asiatiedon kertominen lapselle vaan se, että lapselle tarjotaan mahdollisuus purkaa ajatuksiaan, tunteitaan ja mieliku-

viaan aikuisen kanssa. Lapsen on tärkeää kuulla vanhempiensa puhuvan työntekijöiden kanssa turvallisessa ilmapiirissä perheen ongelmista ja kun vanhemmat puhuvat, lapsi kokee, että hänkin voi puhua. Mukaan keskusteluun lapsi tulee usein vasta alkaessaan uskoa, että asioista saa puhua, eikä niistä puhuminen aiheuta riitaa ja turvatomuutta. (Hyytinen 2006: 76.)

4.1 Huolenpitoa vaille jääneiden lasten kanssa työskentely

Killen (1991: 405) toteaa, että työskennellessä huolenpitoa vaille jääneen lapsen kanssa oleellista on työntekijän kyky ymmärtää lasta. Työntekijän on kyettävä eläytymään lapsen tilanteeseen ja kommunikoimaan lapsen kanssa huolellisesti tavalla, jota lapsi ymmärtää. Lapsen kanssa vaikeasta tilanteesta puhuttaessa työntekijän on hyvä yhä uudelleen muistuttaa itseään siitä, että lapsi tavalla tai toisella tietää eniten siitä, mitä hänen ympärillään tapahtuu. Lapset ovat nähneet huomattavasti enemmän huolestuttavia asioita elämässään, kuin työntekijä, ja samalla kehittäneet puolustusmekanismeja ja -strategioita selviytyäkseen. Työntekijä voi auttaa lasta ymmärtämään elämänsä, jonka aikuiset ovat tehneet pelottavaksi ja rajattomaksi.

Killenin (1991: 406) mukaan puutteellista huolenpitoa kokeneen lapsen kanssa työskentelyssä ja menettelytavoissa ovat keskeisiä seuraavat tehtävät:

- Lapsen sisäisen kaaoksen lieventäminen ja tuskan jakaminen
- Elämän tekeminen ymmärrettävämmäksi ja ennustettavammaksi
- Puutteellisesta hoivasta johtuvan vastuun ja syyllisyyden tunteen vähentäminen
- Auttaa lasta suremaan
- Lapsen tekeminen näkyväksi itselleen ja muille
- Uusien ja erilaisten vuorovaikutuskokemusten tarjoaminen lapselle
- Auttaa lasta tulemaan pystyväksi (kompetent)

Ennen kotitilanteen auttamista ja selvittämistä, on pyrittävä vähentämään lapsen sisäistä kaaosta, jonka puutteellinen huolenpito on aiheuttanut. Sisäinen kaaos näyttäytyy usein oireiluna ulospäin tai sisäänpäin kääntymisenä. Lapsen pelottavat ja ristiriitaiset tunteet vähenevät, kun niitä nimetään, hyväksytään ja ymmärretään. Lapsille on tämän lisäksi tärkeää tietää myös vanhempien saavan apua. (Killen 1991: 406 - 408.)

Huolenpitoa vaille jääneen lapsen on vaikea hahmottaa ja ymmärtää elämää. Tärkeää on auttaa lasta ymmärtämään ympärillään ja elämässään tapahtuvia asioita, jolloin lapsella riittää voimia muuhunkin, kuin jatkuvaan epävarmuuteen. Lasta voi auttaa puhumaan pahasta olostaan. (Killen 1991: 408.)

Elämän tekeminen ennustettavammaksi tarkoittaa, että lapselle annetaan mahdollisuus valmistautua tuleviin asioihin. Kyky valmistautua siihen, mitä on tulossa, auttaa lasta myös käsittelemään tulevia asioita. Lapset tarvitsevat aikaa, tilaa ja aikuisen tukea, niin pieniin kuin suuriin haasteisiin valmistautuessa. Lapsen kanssa on myös tärkeä suunnitella tulevia toimenpiteitä konkreettisella tasolla. (Killen 1991: 409.)

Puutteellinen hoiva ja huolenpito aiheuttavat lapselle usein vahvoja vastuun ja syyllisyyden tunteita. Lapsi saattaa kokea olevansa vastuussa omasta tilanteestaan, ja siksi hänen voi olla vaikea ottaa apua vastaan, tai apu saattaa muodostaa lisätaakan lapsen elämäänsä. Keskeistä on pyrkiä vapauttamaan lapset näistä tunteista kertomalla lapselle, etteivät he ole ikinä syyllisiä aikuisten tekemiin asioihin ja, että on aikuisten vastuu huolehtia lapsista eikä päinvastoin. Lapselle on tärkeä selittää myös, että osa aikuisista ei pysty huolehtimaan lapsista ja, jos vanhempi ei pysty huolehtimaan omasta lapsestaan, on muita aikuisia, joiden vastuulla lapsen asiat silloin ovat. (Killen 1991: 411.)

Monilla huolenpitoa vaille jääneillä lapsilla on kokemuksia, jotka aiheuttavat epätietoisuutta omista tunteista, tai kyvyttömyyttä ilmaista omia tunteita, kuten surua. Tärkeää olisi nimetä lapsen tunteita ja kertoa ymmärtävänsä niitä. On varmistuttava myös siitä, että lapselle syntyy kokemus jatkuvuudesta, siitä huolimatta, että elämässä ajoittain on menetyksiä ja luopumista. Lapset tarvitsevat aikaa pystyäksään kertomaan kokemuksistaan vaikeista asioista. Puhuakseen lapsen on tunnettava olonsa turvalliseksi. On huomioitava, ettei lapsi aina ilmaise itseään puhumalla vaan leikki ja piirtäminen ovat lapselle ominaisempia keinoja ilmaista itseään. Lapselle on hyvä kertoa, että tiedämme vaikeiden asioiden painavan lapsen mieltä ja, että heillä on lupa puhua, kun heistä siltä tuntuu. (Killen 1991: 413.)

Puutteellinen huolenpito aiheuttaa sen, ettei lapsi näy ollenkaan tai ei näy positiivisella tavalla muille ihmisille, mikä vaikuttaa lapsen itsetunnon kehittymiseen. Kun lapselle osoitetaan kiinnostusta ja kommentoidaan lapsen tekemisiä, se auttaa lasta tulemaan taas näkyväksi niin itselleen kuin muille. On hyvä muistella yhdessä lapsen kanssa edellistä tapaamiskertaa ja puhua siitä, mitä lapsi esimerkiksi silloin teki tai sanoi. (Killen 1991: 413.)

Lapsen kehittämät sisäiset mallit ohjaavat lasta uusissa ihmis- ja vuorovaikutussuhteissa ja lapset odottavat saavansa samanlaista kohtelua kuin ovat aiemminkin saaneet ja käyttäytyvät sen mukaisesti. Lapsen kanssa työskentelevän on tärkeää tietää, mikä on ollut tyypillistä lapsen aiemmissa vuorovaikutussuhteissa ja pyrkiä tarjoamaan jotain

uutta ja erilaista. Lapsella on tarve saada hyviä kokemuksia itsestään suhteessa muihin. (Killen 1991: 414.)

Käyttäytymisongelmat vaikeuttavat suhteiden muodostamista muihin lapsiin. Lapsen kotoa saama malli sosiaalisista suhteista ja niiden luomisesta voi olla hyvin rajoittunut. Onkin oleellista auttaa lasta kehittämään ryhmässä toimimisen taitojaan, jotta hänellä olisi mahdollista saada kavereita. Lapsen on kuitenkin tärkeää saada kokea olevansa arvokas riippumatta siitä, mitä hän voi antaa toisille. (Killen 1991: 415.)

4.2 Lapsen osallisuuden muodot

Lapsen osallisuus lastensuojelussa ja lastensuojelun perhetyössä rakentuu Muukkosen (2007) mukaan eri osa-alueista (Liite 1). Osallisuutta on se, että lapsi on puheenaiheena vanhempien kanssa käytävissä keskusteluissa ja se, että työntekijä tapaa lasta kahdestaan tai kohtaa lapsen tapaamisissa. Lapsen osallisuutta on myös se, että työntekijä näkee, miten lapsi ja vanhempi ovat vuorovaikutuksessa keskenään, mikä vaatii sen, että lasta ja vanhempaa tavataan yhtä aikaa. Lapsen osallisuuteen kuuluu, että lapsi on osallisena perhetyöstä saatavaan tietoon toimimalla tiedon tuottajana ja sen käsittelijänä. Yksi osallisuuden osa-alue on myös se, että lapsi voi osallistua työn arviointiin.

Lapsen osallisuuden ja arjen esiin tulemisesta lastensuojelun perhetyön työskentelyssä on hyötyä niin lapselle, hänen perheelleen kuin työntekijöille. Tärkein hyöty lapsen osallisuudesta on tiedon ja ymmärryksen kasvaminen; lapsen oma kuva itsestä ja perheen tilanteesta jäsentyy ja lapsi saa tietoa. Tällöin myös vanhempien käsitys lapsesta ja perheen tilanteesta selkiytyy. Lapsen tieto ja kokemus arjesta tulee myös työntekijöiden ja lastensuojelun tietoon. (Muukkonen 2007.)

Lapsen osallisuuden toteutuessa lapsen suojelun toteuttaminen on luontevaa, sillä kohtaamisosallisuus mahdollistaa lapsen suojelun siinä hetkessä. Näin myös prosessissa tapahtuvan suojelun edellytykset parantuvat. Lapsen osallisuus tuo esiin lapsen ja perheen voimavarat ja tällä tavalla lapsi saa hänelle sopivia voimavaroja. Lisäksi yhteinen arviointi tulee mahdolliseksi lapsen osallisuuden myötä; arvioidessaan lapsi prosessoi asiaa ja miettii kantaansa. Näin arviointi monipuolistuu, vaikuttavuus kasvaa ja lapsen saama hyöty sekä työn vaikuttavuus ovat paremmin arvioitavissa. (Muukkonen 2007.)

Holmin (2000: 61 - 63) mukaan lapsen osallisuus perhetyössä voi toteutua puhumisen lisäksi piirtämisen, maalaamisen, leikkimisen ja tarinoimisen keinoin. Perhetyössä se, että lasta tavataan hänen kotonaan, helpottaa lapsen kokemusmaailman ymmärtämistä.

tä. Kotona kuulee ja näkee, millaisista asioista lapsen maailma muodostuu, ja kotona lapsella itsellään on mahdollisuus säädellä osallistumistaan. Tekeminen ja toiminta kodin ulkopuolella, esimerkiksi pizzalla käynti, edistävät kontaktin syntymistä ja lapseen liittyvää tavoitteellista perhetyötä. Vanhempien kanssa voidaan puhua siitä, miten lapsen päivät ovat sujuneet, miten lapsi on syönyt tai leikkinyt. Tarvittaessa vanhempien kanssa mietitään, tarvitseeko lapsi tukea itselleen, tai miten lapsen kanssa voisi käsitellä koko perheeseen vaikuttavaa vaikeaa asiaa.

Lastensuojelun perhetyössä, lapselle tulee antaa mahdollisuus kertoa, missä, milloin ja millä tavalla hän haluaa tulla kohdatuksi. Tämä tarjoaa työntekijälle mahdollisuuden opetella lapselle luontaista toiminnallisuutta ja leikkisyyttä vuorovaikutuksen tapana. (Möller 2006: 20.)

Hurtig (2003: 136 - 138) tarkastelee, millä eri tavoilla lapsi voi olla läsnä perhetyön työskentelyssä. Lapseen rajoittuvassa läsnäolossa lapsi on työskentelyssä se, kenen ympärille kotikäynnit ja työskentely rakentuu, jolloin vanhempien osuus työskentelyssä on vähäisempää. Lapsen kanssa työskentely antaa lapselle tilaisuuden olla osallinen ja aktiivinen, mutta ei välttämättä takaa lapselle kokemusta avun saamisesta.

Kontaktin sisältävässä läsnäolossa lapsen osallisuus riippuu tilanteesta, mutta pääasiassa työssä keskitytään keskustelemaan vanhempien kanssa. Lasta ei velvoiteta osallistumaan työskentelyyn, mutta hänet huomioidaan eri tavoin. Lapsella on oikeus ja mahdollisuus tehdä omia asioitaan, vaikka työntekijä on kotikäynnillä ja työntekijä keskustelee suurimmaksi osaksi vanhempien kanssa sivuuttamatta kuitenkaan lapsia, jos he ovat paikalla. (Hurtig 2003: 138 - 139.)

Lapsen satunnaisen läsnäolon tavassa lapsen osallisuudella ei ole suurta merkitystä ja lapsen läsnäolo saatetaan jopa kokea työskentelyä häiritsevänä. Lasten ollessa paikalla, he pysyvät taustalla, eikä heidän kokemuksistaan tai mielipiteistään olla erityisesti kiinnostuneita. Satunnainen läsnäolo ei silti sulje pois lapsen asioiden mukaan ottamista keskusteluun, vaan lapsi voi hyvin vahvasti olla mukana työntekijän ja vanhemman käymien keskustelujen sisällöissä. (Hurtig 2003: 139 - 140.)

4.3 Lapsen osallisuus eri-ikäisenä perhetyössä

Se, että lapsen kielelliset ja kognitiiviset taidot ovat kehittymättömämpiä kuin aikuisella, ei tarkoita, ettei lapsi kykenisi osallistumaan. Jokainen on vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristönsä kanssa ja samalla pätevä tuottamaan kokemuksistaan tietoa. Ainoastaan lapsi itse pystyy kuvaamaan todellisuuttaan sellaisena, kuin hän sen kokee.

(Hurtig 2006: 178.) Pienetkin lapset ovat taitavia pyrkiessään ymmärtämään maailmaa keinoilla, joita heillä on ja muodostamaan käsityksen maailmasta sekä kertomaan siitä, kun heille annetaan siihen mahdollisuus (Lahikainen 2001: 23).

Eri-ikäisillä ja eri kehitystasolla olevilla lapsilla on erilaisia ja yksilöllisiä tarpeita. Lapsen ikä ja kehitystaso ohjaavat osaltaan perhetyön työskentelyn kohdentumista. Vanhempia ohjataan tunnistamaan eri-ikäisten lasten perushoitoon, vuorovaikutukseen, koulunkäyntiin ja arkielämään liittyviä tarpeita. (Petrelius 2006: 6.)

4.3.1 Alle kouluikäisen lapsen osallisuus

Vauvan ja äidin vuorovaikutus tulee parhaiten näkyviin kotona tapahtuvissa luonnollisissa ruokinta- ja muissa hoivatilanteissa. Kun varhaisvaiheessa ilmenee vaikeuksia, voi tuntuma terveen vauvan ja äidin välisestä vuorovaikutuksesta antaa suuntaa, mihin pyritään, miten puututaan ja mitä tavoitellaan. Tällöin arvioidaan, milloin työskentely kohdistuu äitiin, vauvaan ja milloin vuorovaikutukseen. Täytyy myös huomioida isien roolin merkitys ja sen korostuminen vauvan varhaisvaiheissa, kun äiti ei voi hyvin. Lapsi kasvaa ja kehittyy vain vuorovaikutuksessa, joka voi olla vaihtelevaa. Lapsi ja hänen vanhempansa vaikuttavat jatkuvasti toisiinsa. Lapsi viestii olemuksellaan ja äiti vastaa ilmeillään sekä olemuksellaan hänelle. (Schulman 2003: 109 - 110.)

Ruumiinkieli on vauvojen varhainen viestintätapa. Vauvat aistivat herkästi ympäristön tunnetiloja ja tapaa, jolla heitä käsitellään. Vanhempi viestii omaa tunnetilaansa ruumiinkielellään ja tavallaan käsitellä lastaan. On tärkeää löytää sopivat ajoitukset ja rytmit ruokinnalle, nukuttamiselle ja valveillaoloajalle. (Schulman 2003: 88.)

Mielikuvituksen vilkkaus on ominaista alle kouluikäiselle lapselle ja aikuisen voi olla vaikeaa ymmärtää tätä kuvamaailman merkitystä lapselle. Lapsi voi osallistua jo moniin aikuisten toimintoihin, mutta hän tiedostaa maailmaa vielä hyvin eritavalla kuin aikuinen. Moraalisen käyttäytymisen perusteita voi opettaa lapselle satujen avulla. Leikki on lapselle harjoittelua ympärillä olevasta maailmasta, omien sisäisten kykyjen harjoittamista ja sosiaalisten taitojen oppimista. Leikissä lapsi jäljittelee ympäristöä ja oppii yhteisön tapoja sekä tottumuksia. (Dunderfelt 1999: 82 - 84.)

Keskeisiä perhetyön työskentelyn kohteita alle kouluikäisten lasten perheissä on perushoidon ja vuorokausirytmien seuraaminen ja tukeminen. Lapsen osallisuus tapahtuu usein vuorovaikutuksessa lapsen ja vanhempien välillä. Perhetyöllä voidaan selkiyttää lapsen ja vanhempien välisiä rooleja ja valtasuhteita sekä vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja. (Petrelius 2006: 6.)

4.3.2 Kouluikäisen lapsen osallisuus

Lapsen tunne- ja eläytymiskokemukset kehittävät hänen sisäistä maailmaansa 7 – 12 -vuotiaana. Lapsen yksilöllisyys vahvistuu ja hän osoittaa mielipiteensä. Hän alkaa olla entistä keskittyneempi ja arvioimishaluinen. Ajattelu konkretisoituu ja kavereiden kanssa hankitut ryhmäkokemukset vahvistavat tuntemusta omasta itsenäisyydestä ja erillisyydestä. Lapsi tarvitsee aikuisen läheisyyttä ja hän haluaa katsella, mitä tehdään sekä osallistua siihen. Lapsen on hyvä voida kokea, että häntä tarvitaan ja häneen luotetaan. (Dunderfelt 1999: 86 - 89.)

Alakouluikäisen eli 7 – 12 -vuotiaan lapsen kohdalla osallisuus toteutuu perushoitoon liittyvissä tilanteissa ja vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa. Tässä iässä tärkeää on sosiaalisten taitojen harjoittelu ja koulunkäynnin tukeminen. Lapsen elämää määrittelee vuorokausirytmä, ajankäyttö, kaverisuhteet ja läksyt. Varhaisnuorelle on tarpeellista antaa päihde- ja seksuaalikasvatusta sekä opettaa arvoja ja normeja. Häntä on hyvä ohjata harrastustoimintaan. (Petrelius 2006: 6.)

Yksilöllisyyden valmistelu- ja kokeilu-aika alkaa nuoruudessa, jolloin nuoren on opittava ohjaamaan elämäänsä oman yksilöllisyytensä kautta, tietoisena suhteestaan muihin ihmisiin ja luontoon. Nuoruusiässä, 12 – 20 -vuotiaana, ihmisen koko psyykinen sisäinen maailma läpikäy valtavan rakenteellisen ja toiminnallisen muutoksen. Nuoruudessa on kyse ajattelun ja halujen tasapainottumisesta. (Dunderfelt 1999: 93, 97, 99.)

Perheessä, jossa on 13 – 17 -vuotiaita eli yläkouluikäisiä lapsia, keskeisiä työskentelyn kohteita ovat koulunkäynnin ja itsenäistymisen tukeminen. Nuoren vuorokausirytmä ja ajankäyttöä tulee seurata ja tukea. Työskentelyssä tulee huomioida läksyt, päihde- ja seksuaalikasvatus sekä arvojen ja normien opettaminen. Myös nuoren minäkuvan tukeminen ja harrastustoimintaan ohjaaminen tulee huomioida työskentelyssä. (Petrelius 2006: 6.)

4.4 Lapsen osallisuuden esteet

Lapsen oikeus suojeluun ja turvaan antavat oikeuden puuttua lasten kasvuoloihin, mutta puuttumiseen käytettävät välineet eivät ohjaa toimimaan lasten kanssa, vaan heidän vanhempiensa kanssa. Ammattilaisilla on tietoa epäedullisen kasvuympäristön tuottamista riskeistä, mutta heidän on vaikea kohdata lapsi tuntevana ja tahtovana ihmisenä tässä ja nyt, sekä kerätä lapselta itseltään tietoa siitä, miten lapsi elämänsä riskit kohtaa ja kokee. Ammattilaiset eivät uskalla kysyä lapsilta perheen sisäisistä vaikeista asioista, mutta lapset voidaan jättää elämään niiden kanssa. (Hurtig 2003: 185.)

Hurtig (2006: 167 - 170) käyttää käsitettä lapsen tieto, joka kokoaa lasten kokemusten, näkemysten, lasten tuottaman tiedon ja näkökulman merkityksiä. Käsite on tiedon informaatiota korostavaa merkitystä laajempi. Hurtig erittelee lasten tiedon keräämisen tyypillisiä esteitä, kuvaa lapsen tiedon ymmärtämisen haastetta sekä vanhempien asemaa lasten osallistumisen vartijoina. Aikuiset tarjoavat työntekijälle helpomman samaistumiskohteen tai voivat välttelyn ja vastustuksen avulla synnyttää työntekijässä motivaation, joka ohjaa työskentelyä aikuiskeskeiseksi. Lapsen kohtaaminen ja tieto tunnistetaan työprosessin tärkeäksi osaksi, mutta samalla sen voidaan kokea mutkistavan työtä. Vanhemmat näyttäytyvät usein lapsia tärkeämpinä perhe-elämän kuvaajina ja muovaajina.

Lastensuojelussa ei tunnu olevan tilaa sellaiselle lapsen tiedolle ja kertomalle, jota lapsi haluaa kertoa muuten vaan. Lapsen kertoman odotetaan keskittyvän siihen, mitä työntekijä tarvitsee voidakseen tehdä omaa työtään. Lapsen kohtaaminen tulisi nähdä arvona sinänsä ja hänen kertomaansa arvostaa, vaikkei se sisältäisikään sellaista tietoa, jota työntekijä voi käyttää oman työnsä apuna. (Möller 2006: 19.)

Hurtig (2006: 170) erotelee eri tulkintakehyksiä, jotka estävät lapsen ja lapsen tiedon mukaan ottamista työskentelyyn. Lapsilähtöistä tiedonkeruuta rajoittavista kehyksistä yleisin on perhe-kehys, jossa lapsi nähdään ensisijaisesti perheen jäsenenä ja suhteiden kautta. Tällöin auttamistyössä asioita tarkastellaan perhekokonaisuuden ja aikuisten tarpeiden näkökulmasta ja lasten auttamisen ajatellaan toteutuvan aikuisten auttamisen kautta.

Kestämis-kehysten mukaan lapsi kestää paljon, venyy pitkään sekä toipuu ja eheytyy usein ilman apua. Tämän kehyksen mukaan auttamistyön tehtävänä on tukea lapsen luontaisia selviytymisstrategioita, eikä niinkään muuttaa lapsen olosuhteita. (Hurtig 2006: 170.)

Särkymis-kehys sisältää ajatuksen, että lapsi säikkyy ja särkyy, jos häneltä kysytään asioista, joista hän ei halua kertoa, tai jos asioista kysyy ihminen, jolta puuttuvat vaikeiden asioiden käsittelyyn tarvittavat valmiudet. Lasten kokemusten kysyminen nähdään tehtävänä, johon tarvitaan erityisosaamista. (Hurtig 2006: 171.)

Lojaalisuus-kehysten oletuksena on, etteivät lapset mielellään kerro ulkopuolisille perhe-elämän vaikeuksista. Ajatellaan, että lapsi pyrkii ensisijaisesti välttämään aiheuttamasta pulmia läheisilleen, vaikka oman hyvinvointinsa kustannuksella. Lapsen ajatel-

laan valitsevan vaikenemisen sen sijaan, että kertoisi esimerkiksi perheessä tapahtuvasta väkivallasta. (Hurtig 2006: 171.)

Seuraus-kehyyksen mukaan lapsen kertoessa asioistaan on olemassa vaara, että lapsi joutuu tästä kärsimään. Vanhemmat saattavat vaatia lasta kertomaan, mitä hän on työntekijälle paljastanut ja rangaista lasta, vaikka hän ei olisi mitään kertonutkaan. Lapsen ja vanhemman suhdetta saattaa kärjistä pelkkä mahdollisuus siihen, että lapsi voi paljastaa perheen salaisuuden. (Hurtig 2006: 171.)

Hurtigin (2006: 172) mukaan kehykset eivät kuvaa sosiaalityön vallitsevia ajattelu- tai toimintamalleja, mutta silti ne erillisinä tai toisiinsa kietoutuneina tulevat esiin eri tavoin lasten kanssa toimimisesta keskusteltaessa, lapsia kohdattaessa ja lasten tietoa koottaessa.

Yksi syy kyseenalaistaa lapsen osallisuus ja lasten kanssa työskentely, on myös epäily lapsen kyvykkyydestä ilmaista mielipiteitään. Lapsen kertoman totuudellisuudesta ja luotettavuudesta voi tulla työntekijälle este tai tapaamisen onnistumisen mitta. Jos lapsi ei kerro työntekijälle sitä, mitä työntekijä häneltä epäsuorasti odottaa, työntekijä voi kokea tapaamisen epäonnistuneena. Jos työntekijä ei koe saavansa lapselta halua- maansa hänen on helpompi perustella itselleen, miksi lasta ei tarvitsisi tavata. (Ervast - Tulensalo 2006: 122.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksemme on laadullinen, jossa näkökulmana on kehittävä arviointi. Vaikka arviointi ja tutkimus viittaavat erillisiin alueisiin, niiden kesken voi olla kohtuullinen määrä päällekkäisyyttä. Korkealaatuinen arviointi edellyttää hyvin laadittua tutkimusasetelmaa, havaintoaineiston keräämistä, analyysia ja tulkintaa. Arviointi pitää sisällään ajatuksen arvon määrittämisestä, kun tutkimuksen katsotaan perinteisesti koskettavan varsin toisenlaisia toimintoja, kuten kuvaamista, selittämistä ja ymmärtämistä. Nykyisin on alettu tunnustaa, etteivät tutkijat ole lähestymistavoissaan arvovapaita. (Robson 2001: 23 - 27.)

Meidän on käytännössä mahdotonta tehdä hyvää arviointia luottamalla pelkästään omiin resursseihimme. Tarvitsemme yhteistyötä muiden kanssa saadaksemme heidät tukemaan toimintaamme ja hankkimaan käyttöömmme lisätietoa. Asianosaisia arvioinnissa voivat olla kaikki, joihin arviointi vaikuttaa. Voidaan sanoa, että asianosaisista

asiakkailla eli henkilöillä, jotka ovat toiminnan tai palvelun kohteena, on eniten vaikutusta. (Robson 2001: 32 - 33.) Tutkimuksessamme teemme yhteistyötä asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa. Pidämme erittäin tärkeänä asiakkaiden eli lasten ja heidän vanhempiansa osuutta arviointiin, sillä erityisesti heillä on tarvitsemaamme tietoa.

Käytämme tiedonhankinnassa kahta eri menetelmää; teemahaastattelua lapsille ja vanhemmille sekä kahta ryhmäkeskustelua perhetyötä tekeville työntekijöille. Haastattelemme vanhempia ja lapsia erikseen haastatteluteemojen ollessa molemmille samat. Tällaista erilaisten aineistojen käyttöä tutkimuksessa kutsutaan aineistotriangulaatioksi. Yksittäisellä tutkimusmenetelmällä on vaikea saada kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta ja lisäksi yksi menetelmä saattaa kuvata kohdetta vain yhdestä näkökulmasta. (Eskola - Suoranta 2001, 68.)

Tutkimuksemme avulla pyrimme saamaan suuntaa antavan kartoituksen lapsen osallisuudesta Espoon lastensuojelun perhetyössä. Mielestämme 5 - 10 haastateltavaa perhettä on riittävä määrä, koska käytämme tutkimuksessamme muutakin aineistoa eli kahden ryhmäkeskustelun tuottamaa aineistoa. Haastatteluaineistomme on harkinnanvarainen näyte, koska kvalitatiivisesti suuntautuneissa tutkimuksissa tilastollisten yleistysten sijaan pyritään ymmärtämään jotakin tapahtumaa syvällisemmin, tai etsimään uusia teoreettisia näkökulmia tapahtumiin ja ilmiöihin. Jo muutamaa henkilöä haastatteleamalla voidaan saada merkittävää tietoa aiheesta. (Hirsjärvi - Hurme 2000: 58 - 60.)

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää lapsen osallisuutta lastensuojelun avohuollon perhetyössä Espoossa. Tutkimuksemme näkökulmana on arviointi. Robson (2000: 27) listaa lähtökohtia siihen, miksi arviointia tehdään ja yksi näistä lähtökohdista on sen selvittäminen, kuinka palvelu toimii ja kuinka palvelun voi tehdä paremmaksi. Tämä arvioinnin näkökulma on lähtökohtana tutkiessamme, miten lapsen osallisuus näkyy perhetyössä ja kuinka tätä osaa perhetyössä voisi kehittää.

Tutkimuksessamme arvioimme sitä, miten lapsen osallisuus toteutuu tällä hetkellä lastensuojelun perhetyössä. Keräämme tietoa lapsilta, vanhemmilta ja työntekijöiltä, ja sen jälkeen mietimme vielä yhdessä työntekijöiden kanssa, miten lapsen osallisuutta voisi perhetyössä parantaa.

Pohdimme, mikä on lastensuojelun asiakkaiden, varsinkin lasten mahdollisuus vaikuttaa heille tarjottaviin palveluihin. Haastatteleamalla asiakkaita eli lapsia ja heidän van-

hempiaan, haluamme saada heidän mielipiteitään kuuluviin ja tarjota heille mahdollisuuden vaikuttaa heille tarjottaviin palveluihin.

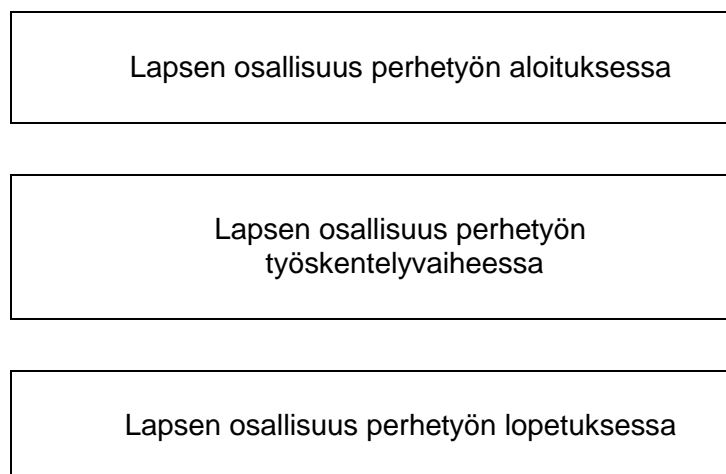
Keskeiset tutkimuskysymyksemme olivat:

1. Miten perhetyön asiakkaina olleet lapset olivat osallisina perhetyön prosessissa?
2. Miten lasten vanhemmat kokevat lasten olleen osallisina perhetyön prosessissa?
3. Mitä lapsen osallisuus tarkoittaa perhetyötä tekeville työntekijöille?
4. Miten lapsen osallisuutta perhetyössä voisi asiakkaiden ja työntekijöiden mielestä parantaa?

5.2 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Teemahaastattelu on keskustelua, jolla on etukäteen määritelty tarkoitus. Tutkija ohjaillee keskustelua siten, että se ei kokonaan erkane tutkimusongelmasta, mutta muutoin hän jättää haastattelun muodon ja yksityiskohdat varsin vapaiksi. (Routio 2007.) Haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa, yksityiskohtaisten kysymysten sijaan. Tämä tuo tutkittavien äänen kuuluviin. Teemahaastattelu huomioi sen, että keskeisiä ovat ihmisten tulkinat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset samoin kuin sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi - Hurme 2000: 48.)

Aineiston hankintamenetelmänä lapsilla ja heidän vanhemmillaan käytämme teemahaastattelua. Kriteerinä lasten haastatteluun on se, että lapsi osaa puhua. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä eli haastattelun aihepiirit, teema-alueet, ovat kaikille samat. Tutkimuksessamme teemahaastattelun teemat tulevat perhetyön prosessista (ks. kuvio 1).

(Petrelius 2006: 9 – 10.)

KUVIO 1. Teemahaastattelun teemat perhetyön prosessin mukaan.

Apuna teemahaastattelurungon laatimisessa käytämme lisäksi Muukkosen (2007), Tulensalon ja Ervastin (2006) määrittelemiä lapsen osallisuuden osa-alueita lastensuojelussa (liite 1) ja omia kokemuksiamme siitä, mitä lapsen osallisuus kussakin perheyön prosessin vaiheessa voi olla.

Haastattelu sopii aineiston hankkimisen menetelmäksi erityisen hyvin silloin, kun tutkitavilla on alhainen motivaatio ja halutaan tulkita kysymyksiä ja täsmentää vastauksia (Metsämuuronen 2001: 40). Haastattelu sopii, kun haastateltavat ovat lapsia. Tärkeää ja haasteellista tutkimuksemme toteuttamisessa on miettiä, miten saamme eri-ikäisiltä lapsilta juuri sitä tietoa, mitä tarvitsemme. Kerätessä tietoa lapsilta on tärkeää päästä varmistamaan, että haastateltava ymmärtää kysymyksen ja, että pääsemme täsmentämään saatuja vastauksia. Tärkeää on myös huomioida, ettemme johdattele lasta vastaamaan tietyllä tavalla. (Keskinen – Salmivalli.)

Haastattelun etuihin kuuluu, että tutkija voi havainnoimalla vastaajan oheisviestintää, eli ilmeitä ja käyttäytymistä, arvioida vastausten totuudenmukaisuutta. Samalla tutkija voi huomioida ympäristötekijöitä, jotka mahdollisesti vaikuttavat vastaukseen. Tutkijalla on myös teemahaastattelussa, jonkin yllättävän vastauksen kuullessaan, heti mahdollisuus selvittää sen syitä ja taustatietoja. Nämä haastattelun edut vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin lisäten niiden luotettavuutta. (Routio 2007.)

5.2.1 Lasten haastattelemine

Alle kouluikäisten haastattelemine on haasteellinen tehtävä ja lasten haastatteluista on julkaistu vain vähän kirjallisuutta. Lapsia on vähätelty, eikä heitä ole pidetty luotettavina kertomaan omasta elämästään. Tällainen näkemys kytkeytyy positivistiseen tutkimustraditioon tai perusoletuksiin sen tiedon luonteesta, jota tutkimuksella halutaan saavuttaa. Katsotaan, että on olemassa yksi objektiivinen totuus tutkittavasta asiasta. Tästä on seurannut ajatus, että lapsen vanhemmat tai muut aikuiset ovat verbaalisesti ja älyllisesti kyvykkäämpiä tarjoamaan luotettavaa tietoa. (Kirmanen 1999: 197 - 198.)

Hirsjärven ja Hurmeen (2006: 128 - 129) mukaan lasten haastatteluihin kohdistunut mielenkiinto on viime vuosina selvästi lisääntynyt. Tärkeimpänä syynä lienee se, että ainakin länsimaissa lapsiin on alettu suhtautua tasa-arvoisemmin kuin ennen. Lapset nähdään yksilöinä, joilla on oma arvonsa, heitä halutaan kuulla ja heidän sanomansa otetaan vakavasti. Puhuttaessa lasten haastattelusta voi olla kyse hyvin eri-ikäisistä lapsista. Tutkimushaastattelun ikäraja on neljässä ikävuodessa, sillä ennen neljättä ikävuotta lapsen kielessä on liikaa sellaisia sanoja, joilla on vain lapselle ominainen

merkityksensä. Nuorempien lasten haastattelua voidaan helpottaa esimerkiksi kuvamateriaalin avulla. Itse pyydämme lasta piirtämään perhetyöhön liittyvän piirustuksen.

Lukuiset seikat vaikuttavat siihen, millaiseksi vuorovaikutus lapsen ja haastateltavan välillä muotoutuu. Lapsi eroaa tutkimuskohteena aikuisesta monella tapaa ja siksi tutkijan ja kohteen välisestä suhteesta tulee erityinen. Pienen lapsen ajattelu on konkreettista, eikä se sisällä abstraktin ajattelun tuomaa etäisyyttä. Lapsen käsitys ajasta ja sen kulumisesta on hyvin erilainen kuin aikuisen ja siksi kysymykset, jotka käsittelevät menneitä tapahtumia ovat lapselle erityisen vaikeita. (Kirmanen 1999: 199.)

Alle esikouluikäisen haastatteluissa on tärkeää ottaa huomioon se, että lapsen sanavarasto on pieni, eli kysymyksiin sisältyvien sanojen täytyy olla lapselle tuttuja. Muita huomioitavia seikkoja lapsen haastattelussa on se, että haastattelijan on oltava kiinnostunut kaikesta, mitä lapsi sanoo. Haastattelija ei saa painostaa, mutta haastattelijan täytyy sietää lapselta kuulemansa asiat. Koska lapsella on hyvä muisti, haastattelijan on tärkeää myös muistaa, mitä lapsi on sanonut. Lisäksi on hyvä, jos lapsi voi tutustua haastattelijaan etukäteen, jottei vierasta tätä haastattelutilanteessa. (Hirsjärvi - Hurme 2000: 130 - 131.) Toteutamme vanhempien haastattelut ensin, jotta samalla pääsimme tutustumaan haastateltaviin lapsiin ja kertomaan heille tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta.

Haastattelutilanteessa on aina läsnä lapsen ja aikuisen välinen valtaero. Tämä epätaasa-arvo on yhteiskunnallisissa käytännöissämme itsestänselvyyttä. Lapsen haastattelussa on aina otettava huomioon se, että tutkimustilanne ja haastattelija muovaavat lapsen ääntä. Haastattelija ja lapsi yhdessä tuottavat todellisuutta, jota tuodaan haastattelussa esiin. Lapsen kielellä on oltava riittävästi tilaa haastattelussa, jotta voidaan tavoittaa lapsen tapaa jäsentää maailmaansa ja merkityksiään. Haastattelijan tulee kuunnella ja tunnistaa lapsen tapaa puhua ja sovittaa omaa puhettaan lapsen tarjoamiin kuvaamisen tapoihin ja ilmaisuihin. Tämä merkitsee samalla lapsen kehityksellisen tason huomioimista. (Alasuutari 2005: 152 - 154, 162.)

Yksi keskeinen epäily liittyy lapsilta saatuun tietoon, on tiedon luotettavuus tutkimustarkoituksiin. On epäilty, voidaanko lasten puheisiin luottaa, pystyvätkö lapset erottamaan, mikä on totta ja mikä mielikuvitusta, tai mikä on heidän oma kantansa ja mikä vanhempien kanta tiettyihin asioihin. Lapsen tuottaman tiedon luotettavuuden, todellisuuden ja totuudellisuuden sijaan voidaan miettiä, miten totuus määritellään ja ollaanko kiinnostuneita siitä, miten asiat oikeasti tapahtuivat vai siitä, miten lapset jäsentävät elämäänsä ja millaisia merkityksiä antavat kokemuksilleen. Jälkimmäisessä tapauk-

nessa kiinnostavaa ei ole asioiden totuudenmukaisuus vaan se, mitä lapset elämässään kertovat. (Ritala-Koskinen 2001: 66 - 67.)

5.2.2 Eettiset kysymykset lasten haastatteluissa

Lasten haastattelussa on tärkeää ottaa huomioon haastattelun eettiset kysymykset, tutkimuslupa, lapsen kehitystaso, lapsen ja aikuisen välinen suhde sekä kysymysten muotoilu. Haastattelijan rooli on tärkeä siinä, miten lapsen ääni tulee esiin keskustelussa. On syytä kiinnittää huomiota vuorovaikutuksellisuuteen. (Alasuutari 2005: 145.)

Erityispiirteen lasten haastattelussa muodostaa se, ettei lapsi päätä tutkimukseen osallistumisesta yksinään. Lapsen osallistumisesta päättää aina huoltaja sekä tutkijateistien että lainsäädännöllisten syiden vuoksi. (Alasuutari 2005: 147 - 148.) Saadaksemme kirjallisen luvan tutkimukseen osallistuvien lapsen huoltajilta kuvasimme heille lyhyesti ja ymmärrettävästi tutkimuksen tavoitteet, käytettävät menetelmät, ja näiden lapsille asettamat vaatimukset. Kerroimme huoltajille ja lapsille, miten tietoja käsitellään ja raportoidaan, sekä kuinka lasten ja perheiden anonymiteetin turvaaminen taataan niin, ettei tutkittavia voida tutkimuksesta tunnistaa. (Ruoppila 1999: 32.) Pyysimme vanhempia kysymään lapsen suostumusta osallistua tutkimukseen.

On tärkeää tiedottaa lasta tarpeeksi tutkimuksesta. Lasta kiinnostaa usein millaisesta tilanteesta on kyse, ja mitä siitä seuraa, kun häntä haastatellaan. Lapselle on tärkeää kertoa, mistä tutkimuksessa on kyse, mikä haastattelijan rooli on ja miten lapsen kertomia tietoja käytetään. (Alasuutari 2005: 147 - 148.) Saaduista tutkimusluvista huolimatta lapsella tai nuorella on myös oikeus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Kieltäytymisen syyt on tarpeen selvittää ja mikäli kieltäytyminen johtuu peloista tai ahdistuksen tunteista tutkimusta kohtaan, ne on syytä selvittää ja käsitellä, ja antaa tämän jälkeen lapsen valita, haluaako hän kuitenkin osallistua tutkimukseen. (Ruoppila 1999: 38.)

5.3 Ryhmäkeskustelu tutkimusmenetelmänä

Ryhmäkeskustelu on menetelmä, jossa joukko ihmisiä kutsutaan keskustelemaan tietyistä aiheista fokusoidusti, mutta vapaamuotoisesti. Keskeistä ryhmäkeskustelumetodissa on ryhmän vetäjän rooli ja läsnäolo. Ryhmän vetäjän pääasiallinen tehtävä on virittää otollinen ilmapiiri, ohjata keskustelua tavoitteiden mukaisesti, sekä rohkaista ja kannustaa osallistujia keskustelemaan aiheesta. (Valtonen 2005: 223.) Ryhmäkeskus-

teluissa saatava lisähyöty eli uudet oivallukset syntyvät ryhmän jäsenten välisessä vuorovaikutuksessa esiin nousevien ideoiden ja ehdotusten kautta (Robson 2001: 142).

Tärkeää on, että ryhmäkeskusteluun osallistumiseen osoitetaan oma aika esimiesten taholta, koska perhetyötä tekevät ovat kiireisiä ja arviointiin osallistuminen voi tuntua heille lisätyöltä. Lisäksi työntekijöitä voi motivoida sillä, että arviointiin osallistuminen voimaannuttaa ammatillisesti ja herättää uudelleen kiinnostuksen työhön, sekä oman työn arviointiin. Arviointiin osallistuminen voi antaa myös uusia näkökulmia työhön ja auttaa kyseenalaistamaan vakiintuneita käytäntöjä. Arvioinnissa mukanaolo saattaa auttaa työntekijää kasvamaan entistä reflektiivisemmäksi omassa työssään. Tärkeää työntekijöiden mukaan saamiseksi on kertoa ennakkoon, mitä tulee tapahtumaan. (Robson 2000: 41 - 44.)

6 TUTKIMUSAINEISTON KERÄÄMINEN JA ANALYSOINTI

Saimme tutkimusluvan (liite 2) Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimen hallintopalveluista toukokuussa 2007. Pääaineistona tutkimuksessamme on viiden asiakasperheen haastattelut ajalta joulukuu 2007 - tammikuu 2008. Aineistona käytämme myös kahden työntekijöille suunnatun ryhmäkeskustelun aineistoa.

6.1 Asiakasperheiden haastattelut

Valitsimme haastateltavat vanhemmat ja lapset tietyn kuukauden aikana päättyneistä perhetyön asiakkuuksista. Tutkimus koskee koko Espoota, jossa lastensuojelutyö on jakautunut neljälle eri alueelle. Pyysimme sähköpostitse jokaisen alueen johtavia sosiaalityöntekijöitä valitsemaan tutkimukseemme tietyn kuukauden aikana päättyneet perhetyön asiakasperheet ja lähettämään perheen yhteystiedot meille postitse. Muistutuksistamme huolimatta johtavat sosiaalityöntekijät eivät vastanneet sähköpostiimme, joten emme saaneet haastateltavia perheitä heidän avullaan. Ainoastaan yhdeltä alueelta johtava sosiaalityöntekijä toimitti meille yhden perheen yhteystiedot, jossa perhetyön asiakkuus oli päätynyt tietyn, valitsemamme kuukauden aikana. Tämä perhe on tuttu toiselle meistä, joten emme ottaneet tätä perhettä mukaan tutkimukseen.

Tarkistimme, että meidän on tutkimusluvan puitteissa mahdollista pyytää tarvittavat tiedot asiakastietojärjestelmän varajärjestelmäkoordinaattorilta. Tämän jälkeen otimme yhteyttä varajärjestelmäkoordinaattoriin, jonka avulla saimme listan asiakasperheistä, joissa perhetyö oli päätynyt vuoden 2007 aikana. Päädyimme valitsemaan perheet

haastatteluihin tältä listalta. Harhaa listaan saattoi tuoda se, että tietojärjestelmässä näkyy se kuukausi, jolloin sosiaalityöntekijä on päättänyt perhetyön palvelun, mikä ei välttämättä tarkoita kuukautta, jolloin perhetyö on varsinaisesti perheessä lopetettu.

Perheiden valintaan vaikutti se, että jokaiselta alueelta tulisi edes yksi asiakasperhe, ja ettemme ole itse työskennelleet kyseisessä perheessä. Pyrimme valitsemaan perheitä, joissa on eri-ikäisiä lapsia, jotta saisimme selvitettyä eri-ikäisten lasten osallisuutta. Emme valinneet perheitä, joissa perhetyö oli kestänyt vain kuukauden tai kaksi, jotta saisimme selvitettyä perhetyön prosessin kulkua lapsen näkökulmasta. Kiinnitimme huomiota myös päättymiskuukauteen, jotta perhetyön päättymisestä ei olisi liian pitkää aikaa ja asiakkaat, erityisesti lapset, muistaisivat asioita perhetyön ajalta.

Valitsimme listasta kaksi perhettä jokaiselta alueelta eli yhteensä kahdeksan perhettä. Tämän jälkeen otimme itse kirjeitse ja puhelimitse yhteyttä tutkimukseen valikoituneisiin asiakasperheisiin. Kirjeessä (liite 3) kerroimme, että työskentelemme itse lastensuojelussa ohjaajina.

Kahdeksasta perheestä neljä kieltäytyi tutkimukseen osallistumisesta heti ensimmäisessä puhelinyhteydenotossa. Ensimmäinen sanoi syyksi sen, että lastensuojelun muutaantulo oli niin nöyryyttävä kokemus, ettei halua osallistua. Toinen kieltäytyjä oli sitä mieltä, ettei halua osallistua, koska ei alun perinkään halunnut perhetyötä, eikä tuolta ajalta ole hyviä muistoja. Kolmas kieltäytyjä kertoi heidän lapsensa olleen niin pieni perhetyön asiakkuuden aikana, ettei hän sen vuoksi koe, että hänellä olisi sanottavaa haastattelussa. Houkuttelusta huolimatta myöskään tämä kolmas perhe ei halunnut osallistua tutkimukseen. Neljäs perhe kertoi kieltäytymisen syyksi sen, että lastensuojelun perhetyö oli ollut heillä vain lastenhoitoapuna, eikä sen takia halunnut osallistua tutkimukseen.

Saimme tässä vaiheessa varattua neljä haastattelu-aikaa, joista kaksi toteutui. Toinen haastatteluun jo suostuneista perui haastattelun ja ilmoitti samalla, ettei halua osallistua ja toinen unohti haastattelun, jonka jälkeen ei vastannut enää viesteihimme ja pyyntöihimme varata uutta haastattelu-aikaa.

Kun oli selvinnyt, että vain kaksi kahdeksasta perheestä suostui osallistumaan tutkimukseen, lähetimme uudet kirjeet kahdelle perheelle. Valintaperusteluina olivat samat kuin aiemmin. Näistä kahdesta molemmat suostuivat haastatteluun ja molemmissa perheissä oli myös lapsia, joita haastattelimme. Tammikuun 2008 alussa lähetimme vielä kahdelle perheelle kirjeet, joissa kerroimme tutkimuksesta ja kerroimme ottavam-

me myöhemmin yhteyttä. Näistä kahdesta perheestä toinen suostui haastateltavaksi. Toinen perhe ei osallistunut tutkimukseen ajanpuutteen vuoksi.

Haastatteluun pyydyistä 12 perheestä saimme haastateltua yhteensä viisi perhettä (liite 4), jotka olivat kolmelta eri Espoon alueelta. Yhdeltä alueelta emme saaneet haastateltavia perheitä. Tutkimukseen osallistuneista perheistä haastattelimme yhteensä seitsemää vanhempaa ja kuutta lasta. Kolmessa perheessä haastattelimme myös lapsia. Haastatellut lapset olivat iältään 6 – 17-vuotiaita. Yhteensä perheissä oli lapsia 13, joista haastatteluun osallistui kuusi lasta. Haastattelut toteutimme joulukuun 2007 ja tammikuun 2008 aikana. Vanhempien haastatteluista kahdessa oli mukana molemmat vanhemmat ja kolmessa vain äiti. Tarkoituksenamme oli haastatella molempia vanhempia, mikäli he halusivat itse osallistua tutkimukseen ja olivat olleet mukana perhetyön työskentelyssä ainakin jollakin tavalla.

Ensimmäisen haastatteluun osallistui äiti perheen kolmen lapsen ollessa myös kotona. Alun perin meidän oli tarkoitus sopia erillinen päivä lasten haastatteluun, mutta äidin mukaan lapset olivat olleet niin pieniä perhetyön työskentelyn aikaan, etteivät he olleet mukana työskentelyssä. Äidin haastattelun perusteella totesimme, ettei lasten haastattelu tässä perheessä olisi tutkimuksemme kannalta tarpeellista. Päätimme kunnioittaa äidin arviota siitä, etteivät lapset toisi tarvittavaa tietoa tutkimukseen, koska eivät olleet osallistuneet perhetyön työskentelyyn.

Toisen perheen haastattelu toteutettiin haastattelemalla ensin äitiä ja isää yhdessä, ja sitten kolmea lasta yhdessä. Kolmannen perheen haastatteluun osallistui vain äiti, vaikka tarkoitus oli haastatella myös perheen kahta lasta. Perheen teini-ikäinen lapsi kieltäytyi haastattelusta kävelemällä ovesta ulos melkein samalla hetkellä, kun olimme menossa tekemään haastattelua, eikä perheen 3-vuotias lapsi ollut kotona huolimatta siitä, että niin oli sovittu. Neljännessä perheessä oli molemmat vanhemmat ja neljä lasta. Haastattelimme ensin isää ja äitiä yhdessä, ja myöhemmin kahta vanhinta lasta. Perheen kaksi nuorinta lasta eivät vielä puhuneet, eivätkä siksi osallistuneet lasten haastatteluun. Viides haastattelu toteutettiin haastattelemalla ensin äitiä ja sitten lasta samalla kerralla.

Vanhempien haastattelut aloitimme kertomalla itsestämme, tutkimuksestamme ja selittämällä jokaiselle samalla tavalla, mitä tarkoitamme lapsen osallisuudella perhetyössä (Liite 5). Ensimmäisessä haastattelussa emme vielä yhtä tarkasti selittäneet sitä, mitä tarkoitamme lapsen osallisuudella. Vasta ensimmäisen haastattelun jälkeen ymmärsimme, miten tärkeää asiaa on selittää haastateltavalle.

Kahdessa perheessä lasten haastattelu oli heti vanhempien haastattelujen jälkeen, jolloin lapsille kerrottiin tutkimuksesta ja haastatteluista samaan aikaan vanhempien kanssa. Kolmas lasten haastattelu toteutettiin eri päivänä, kuin vanhempien haastattelu ja tutustuimme lapsiin vähän jo vanhempia haastatellessamme. Pyysimme vanhemmilta ennen lasten haastatteluja kirjallisen luvan lapsen haastatteluun. Kiinnitimme erityistä huomiota lasten haastatteluihin, jotta lapsella olisi rento ja turvallinen olo haastattelu-tilanteessa. Kahdessa haastattelussa istuimme lastenhuoneen lattialla haastatellen ensin yhden perheen sisaruksia yhdessä ja toisen perheen ainutta lasta yksin. Yksi haastattelu toteutettiin keittiönpöydän ääressä, jossa perheen kaikki kolme lasta olivat mukana. Annoimme perheille kiitokseksi haastatteluun osallistumisesta paketillisen karkkia.

Lapsen haastattelun aluksi tai sen lopuksi pyysimme lasta piirtämään kuvan siitä, kun perhetyö kävi perheessä ja siitä, missä lapsi itse silloin oli ja miltä silloin tuntui. Pyysimme lasta vielä kertomaan kuvasta ja sitä, mitä lapsi kertoi, käytimme aineistona samalla tavalla kuin muutakin lapsen kertomaa. Piirustukset käytimme kuvittamaan opinnäytetyötämme.

Haastattelut teimme yhdessä, jolloin toinen keskittyi kyselemään ja toinen kirjoittamaan vastauksia ylös sekä havainnoimaan haastattelutilannetta. Sekä vanhempien että lasten haastattelut toteutimme perheiden kotona. Käytimme haastatteluissa teemahaastattelurunkoa (liite 6), johon olimme kirjanneet valmiiksi apukysymyksiä, jotta koko perhetyön prosessi tuli käytyä haastattelussa läpi. Nauhoitimme kaikki haastattelut. Haastattelujen jälkeen kävimme haastattelutilanteita yhdessä läpi ja kirjoitimme molemmat tutkimuspäiväkirjaa, johon tallensimme haastatteluissa heränneitä ajatuksia. Haastattelujen jälkeen litteroimme eli kirjoitimme paperille nauhoittamamme aineiston.

6.2 Työntekijöiden ryhmäkeskustelut

Perhetyöntekijöille järjestimme kaksi ryhmäkeskustelutilaisuutta sekä ennen perheiden haastatteluja että niiden jälkeen. Pyysimme sähköpostilla jokaisen Espoon alueen perhekeskuksen lastensuojelun johtavaa sosiaalityöntekijää valitsemaan ryhmäkeskusteluun kaksi kiinnostuneinta lastensuojelun perhetyötä tekevää työntekijää, eli yhteensä kahdeksan keskustelijaa. Työntekijät ilmoittautuivat meille suoraan ja halukkaita olisi ollut enemmän, kuin pystyimme ottamaan mukaan.

Ensimmäisen ryhmäkeskustelun aiheena oli keskustella siitä, mitä lapsen osallisuus on ryhmäkeskusteluun osallistuvien työntekijöiden mielestä tällä hetkellä lastensuojelun

perhetyössä Espoossa. Pidimme ensimmäisen ryhmäkeskustelun elokuussa 2007 Espoon keskuksen perhekeskuksen tiloissa. Jokaisesta Espoon perhekeskuksesta osallistui keskusteluun kaksi perhetyötä tekevää työntekijää, jotka olivat saaneet esimiehiltään luvan osallistua ryhmäkeskusteluun työajalla. Ryhmäkeskustelu kesti alustuksiin noin kaksi tuntia ja se nauhoitettiin.

Lisätäksemme ryhmäkeskustelusta saadun tiedon luotettavuutta lähetimme sähköpostilla nauhasta puretun yhteenvetolistan ryhmäkeskusteluun osallistuneille ja pyysimme heiltä kommentteja, ettei mitään oleellista jäänyt puuttumaan. Lisäksi kysyimme sähköpostilla lisäkysymyksen, miksi lapsen osallisuus on tärkeää lastensuojelun perhetyössä. Sähköpostitiedusteluun vastasi neljä osallistujaa, mutta vastauksista emme saaneet lisätietoa tutkimukseemme.

Toisen ryhmäkeskustelun järjestimme maaliskuussa 2008 lasten ja vanhempien haastatteluiden jälkeen. Aiheena oli keskustella, miten lapsen osallisuutta voitaisiin kehittää lastensuojelun perhetyössä. Ryhmäkeskustelu toteutettiin samoissa tiloissa, pääasiassa samalla eri alueilla työskentelevän kahdeksan työntekijän kokoonpanolla kuin ensimmäinen ryhmäkeskustelu. Kaksi työntekijää ei päässyt osallistumaan keskusteluun ja he olivat pyytäneet työkaverinsa puolestaan paikalle. Näistä työntekijöistä toinen ilmoitti sairastuneensa, joten pyysimme Espoon keskuksen alueen työntekijää hänen tilalleen. Tilaisuuden alussa kerroimme yleisesti tutkimusprosessista ja alustavasti tutkimustuloksista. Tämän jälkeen aloitimme varsinaisen ryhmäkeskusteluosuuden, jonka nauhoitimme.

Molemmissa ryhmäkeskusteluissa työntekijät olivat melko samaa mieltä asioista, eikä erimielisyyksiä syntynyt. Keskusteluun osallistuneista työntekijöistä osa puhui enemmän, kuin toiset ja samat työntekijät olivat puheliaampia sekä ensimmäisessä että toisessa keskustelussa. Syynä tähän voi olla se, että puheliaammat työntekijät ovat tehneet perhetyötä kauemmin ja pystyvät siksi paremmin ottamaan kantaa asioihin. Toimimme molemmissa työntekijöiden ryhmäkeskusteluissa itse vetäjinä ja osallistuimme itse keskusteluun ohjaten sitä ja kertomalla omia näkemyksiä asioista. Tiedostimme vetäjän roolin ja tiedostaen rajasimme omien mielipiteiden määrää keskustelussa.

6.3 Aineiston analyysi

Sekä haastatteluaineiston että ryhmäkeskusteluaineiston analysoimme sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan pitää yksittäisenä metodina tai väljänä teoreettisena kehyksenä laadullisessa tutkimuksessa. Jos sisällön

analyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä, useimmat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat periaatteessa sisällönanalyysiin. (Tuomi - Sarajärvi 2002: 93.) Käytämme esimerkkeinä tässä luvussa ensimmäisen ryhmäkeskusteluaineiston analyysia, mutta olemme analysoineet kaiken aineiston samojen periaatteiden mukaan.

Tärkeää laadullista aineistoa analysoidessa on päättää, mikä aineistossa kiinnostaa ja pysyä päätöksessä. Laadullisen tutkimuksen aineistosta löytyy aina monia kiinnostavia asioita. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät kertovat, mistä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Aineistosta raportoitavan kiinnostuksen kohteen on oltava linjassa tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävien kanssa. (Tuomi - Sarajärvi 2002: 94.)

Analyysimme on sekä teoriaohjaava että aineistolähtöinen. Teoria vaikuttaa analyysiimme siten, että teemahaastattelun teemat suunnittelimme aiemman teorian perusteella. Tarkoituksenamme oli kuitenkin tehdä aineistolähtöinen analyysi siinä määrin, kun se oli mahdollista. Aineistolähtöinen analyysi tarkoittaa sitä, että tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Kun analyysin oletetaan olevan aineistolähtöistä, aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei pitäisi olla vaikutusta analyysin toteuttamiseen tai lopputulokseen. Oleellista on, että analyysi tapahtuu aineiston tiedonantajien ehdoilla eikä tutkijan ennakkoluulojen saatelemana. Ongelmaa voi pyrkiä ratkaisemaan kirjoittamalla auki omat ennakkokäsityksensä ilmiöstä ja tiedostamalla ne analyysin aikana. (Tuomi - Sarajärvi 2002: 97 - 98.)

Aineistolähtöinen analyysi on meille haaste, koska itse työskentelemme perheiden kanssa ja havainnoimme lapsen osallisuutta päivittäin työssämme. Tärkeää on kuitenkin pitää mieli avoimena ja yrittää aikaisempien tietojen ja kokemusten olla vaikuttamatta analyysiin. Toisaalta olemme lähteneet tekemään tutkimusta, koska aiheesta ei ole aikaisempaa tietoa ja meillä on aito halu tietää, miten lapset, vanhemmat ja työntekijät kokevat lasten olevan osallisina perhetyössä. Meillä ei ole tarvetta osoittaa, miten hyvin tai huonosti asiat ovat, vaan tärkeää on saada erityisesti asiakkaiden ääni kuuluviin. Ymmärrämme, että lapsen osallisuudessa on kehitettävää ja tutkimuksen tarkoituksena onkin selvittää, mitä erityisesti olisi kehitettävä, emmekä tiedä sitä etukäteen.

Aloitimme analysoinnin litteroimme kaikki nauhoitukset paperille. Ensimmäisen ryhmäkeskustelunauhoituksen litteroinnista jätimme pois asiat, jotka eivät selkeästi liittyneet lapsen osallisuuteen perhetyössä. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi perhetyötä tekevien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyö. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä kolme sivua. Vanhempien ja lasten haastattelut litteroimme lähes sanatarkasti, jättäen pois kuitenkin

epäolennaiset asiat, kuten kertomukset lasten sairastamisista. Haastattelujen litterointia tuli 40 sivua. Toinen ryhmäkeskustelunauhoitus on litteroitu tarkemmin kuin ensimmäinen ryhmäkeskustelunauhoitus, koska tässä toisessa keskustelussa pysyttiin paremmin aiheessa. Aineistosta litteroitiin 20 sivua.

Käyttämämme analyysimalli voidaan jakaa kolmivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Analyysi alkaa aineiston alkuperäisilmaisujen pelkistämisestä eli siitä, että aineistosta tunnistetaan asiat, jotka ovat tutkimustehtävän kannalta kiinnostavia ja näitä lauseita pelkistetään yksittäisiksi ilmaisuiksi. (Tuomi - Sarajärvi 2002: 110 – 111.) Tätä vaihetta oli ryhmäkeskustelu- ja haastattelunauhojen litterointi, jossa jätimme aineistosta pois asiat, jotka eivät selvästikään liittyneet aiheeseen. Tämän jälkeen alleviivasimme litteroidusta tekstiaineistosta pelkistettyjä ilmaisuja, jotka liittyvät lapsen osallisuuteen. Tällaisia ilmauksia olivat ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa esimerkiksi ”tehdään kivoja asioita (lapsen kanssa)”, ”saadaan luottamus”, ”kyseleminen lapselta” ”tieto perhetyöstä (lapselle)” ja ”lapsen näkökulma keskiössä”.

Tämän jälkeen samaa tarkoittavat ilmaisut ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi ja nimitetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Tämä on analyysin kriittinen vaihe, sillä tulkintansa mukaan tutkija päättää millä perusteella eri ilmaisut kuuluvat samaan tai eri kategoriaan. (Tuomi - Sarajärvi 2002: 103, 112.) Aiemmin alleviivaamamme pelkistetyt ilmaukset alleviivasimme tässä vaiheessa eri väreillä sen mukaan mitkä ilmaukset kuuluivat samaan kategoriaan. Esimerkiksi kaikki luottamusta kuvaavat ilmaisut alleviivasimme samalla värillä.

Tämän jälkeen ryhmittelimme samalla värillä alleviivatut ilmaukset yhteen erilliselle paperille. Esimerkiksi samaan luokkaan kuuluvia ilmauksia olivat ”jotta lapsi tietää kuka käy”, ”miksi käydään”, ”ymmärryksen lisääntyminen perheen tilanteesta”, ”ymmärrys”, ”perhetyön prosessin läpi juttelu”, ”lapsi kartalla iän mukaan”. Kaikki ilmaukset liittyvät samaan asiaan eli siihen, että lapsi on osallisena perhetyön prosessissa saadakseen tietoa perhetyön syistä ja perheensä tilanteesta.

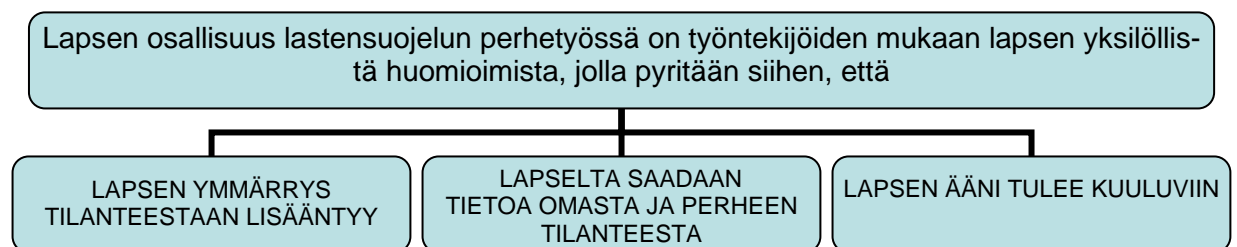
Analyysia jatketaan abstrahoinnilla, eli erottamalla tutkimuksen kannalta oleellinen tieto, ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnissa edetään alkuperäisinformaation käyttämisestä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimustehtävään saadaan vastaus yhdistelemällä käsitteitä. (Tuomi - Sarajärvi 2002: 114.) Esimerkiksi yllämaini-

tuista asioista koostuvalle luokalle annoimme nimeksi ”Lapsen ymmärryksen lisääntyminen omasta ja perheen tilanteesta”, mikä tarkoittaa, että lapsi on osallisena työntekijöiden mukaan saadakseen tietoa perheensä tilanteesta.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Lapsen osallisuus perhetyössä työntekijöiden mukaan

Ensimmäisen perhetyötä tekeville tarkoitetun ryhmäkeskustelun tarkoituksena oli selvittää, mitä lapsen osallisuus tarkoittaa lastensuojelun avohuollon perhetyötä tekeville työntekijöille Espoossa. Ryhmäkeskustelun perusteella konkreettinen toiminta lapsen kanssa voi toteutua monella eri tavalla. Työntekijöiden mukaan lapsen osallisuuteen on erilaisia keinoja ja niiden käyttämisessä on vain työntekijän mielikuviutus rajana. Tärkeänä työntekijät pitävät sitä, että lapsi huomioidaan yksilönä. Työntekijöiden mielestä konkreettinen toiminta lapsen kanssa voi olla pelkästään olemista, piirtämistä tai nappailua (eli pikkuautoilla leikkimistä) hiekkalaatikolla, mutta kaikella toiminnalla tavoitellaan sitä, että lapsen ymmärrys omasta ja perheen tilanteesta lisääntyy. Työntekijöiden mukaan toiminnalla tavoitellaan myös sitä, että lapselta saadaan tietoa perheen tilanteesta ja lapsen ääni tulee kuuluviin. (Ks. kuvio 2).

KUVIO 2. Lapsen osallisuus lastensuojelun perhetyöntekijöiden mielestä.

Työntekijöiden mielestä oleellista on, että osallisuuden myötä lapsen ymmärrys omasta ja perheen tilanteesta lisääntyy. Tähän liittyy se, että perhetyötä tehtäessä lapsi tietää, mitä tapahtuu, miksi kotona käydään ja kuka käy. Työskentelyssä pidetään tärkeänä, että perheen ongelmista puhutaan lasten kanssa ja lasten ymmärrystä perheen tilanteesta pyritään lisäämään lapsen kehitystaso huomioiden. Työntekijöiden keskustelussa puhuttiin, että perhetyön päättyessä lapsen kanssa on hyvä käydä läpi perhetyön työskentelyä ja sitä, mikä tilanne oli alussa ja mikä se on perhetyön päättyessä.

Työntekijät pitävät tärkeänä, että osallistuessaan työskentelyyn lapsi pääsee kertomaan työntekijöille oman näkemyksensä omasta ja perheen tilanteesta.

”Kun lasta tapaa muutaman kerran yksin, niin tulee uskomattomiakin asioita, mitä ei ikinä saa vanhemmilta.”

työntekijä 4

Työntekijöiden puheessa korostui lapselta kyseleminen ja tiedon saaminen sitä kautta lapselta. Työntekijät kertoivat tekevänsä havaintoja lapsen kanssa ollessaan. Ajan antaminen lapselle ja luottamuksen syntyminen, ovat perhetyötä tekevien mielestä tärkeitä tiedon saamisen kannalta.

Lapsen osallisuuden toteutumista on työntekijöiden mukaan lapsen äänen kuuluminen, vaikka lapsi ei ole fyysisesti paikalla. Oleellista on pitää lapsen näkökulma keskiössä vanhempien kanssa työskennellessä. Lapsen osallisuus toteutuu vanhempien tapaa- misissa, kun mietitään, miten perheen tilanne vaikuttaa lapsen elämään. Tärkeänä työntekijät pitävät työskentelyssä sitä, että lapsen näkökulmaa korostetaan vanhemmil- le ja pyritään huolehtimaan siitä, etteivät lapsen asiat unohdu vanhempien ongelmia käsiteltäessä. Lapsen osallisuuteen työntekijöiden mukaan kuuluu myös se, että työn- tekijä toimii lapsen äänenä verkostotapaamisissa. Lapsen voi olla joskus vaikea osallis- tua suureen verkostotapaamiseen, joten perhetyötä tekevä voi jutella lapsen kanssa etukäteen asioista, joita lapsen mielestä olisi tärkeä puhua verkostotapaamisessa.

Työntekijät pitävät lapsen osallisuutena myös sitä, että lapsen asiat ja kuulumiset kirja- taan asiakastietojärjestelmään. Työntekijät korostivat sitä, että kirjaamisessa huomioidaan erityisesti lapsen elämään vaikuttavat asiat tulevat kirjatuiksi. Työntekijät puhui- vat, että lapset ja nuoret eivät ole kiinnostuneita kirjauksista. Perusteluina sille, ettei lapsille ja nuorille oltu näytetty kirjauksia, oli se, että lapsi tai nuori tietää, mitä hänen kanssaan on perhetyössä tehty.

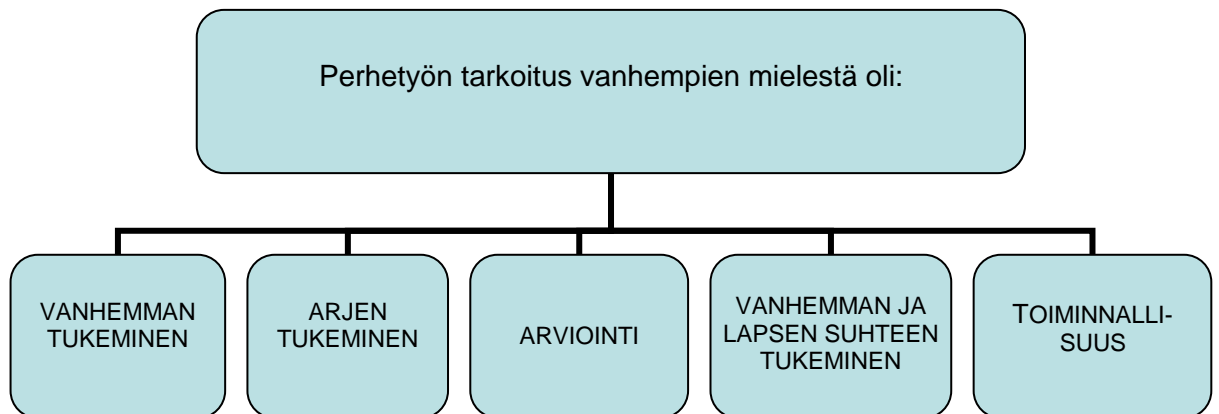
Ryhmäkeskustelun perusteella työntekijöillä ja lapsen vanhemmilla on oleellinen merki- tys lapsen osallisuuden toteutumiseen. Työntekijän on laitettava itsensä likoon lapsen osallisuuden puolesta ja usein kerrottava itsestään lapselle, jotta lapsikin kertoo itses- tään työntekijälle. Työntekijöiden mielestä avaimet sallia lapsen osallisuus työskente- lyyn on vanhemmilla. Vanhempien vaikutus lapsen osallisuuteen voi olla voimakas ne- gatiiviseen tai positiiviseen suuntaan. Vanhemman hyväksyessä avoimesti työskente- lyn lapsen kanssa, myös lapsen on helpompi osallistua työskentelyyn. Toisaalta, jos vanhempi vastustaa perhetyön työskentelyä, ei lapsikaan halua lähteä työskentelyyn mukaan.

7.2 Vanhempien ja lasten haastatteluiden tulokset

Vanhempia haastatteleamalla oli tarkoitus selvittää, miten vanhemmat kokivat lastensa olleen osallisina perhetyön prosessissa ja miten lapsen osallisuutta perhetyön prosessissa voisi parantaa. Lapsia haastatteleamalla selvitimme sitä, miten lapset olivat olleet osallisina perhetyössä ja sitä, millaisia toiveita heillä olisi perhetyön, ja lapsen osallisuuden kehittämiseksi.

7.2.1 Perhetyö vanhempien tukena

Perhetyön alkamisesta kertoivat lapsille joko vanhemmat itse tai perhetyön työntekijät. Vanhemmilla ei ollut aina varmuutta, olivatko työntekijät kertoneet erikseen lapsille perhetyön alkamisesta. Kuvio 3 näkee, mitä tarkoitusta varten perhetyö oli vanhempien mielestä alkanut perheissä.

KUVIO 3. Vanhempien näkemys perhetyön tarkoituksesta.

Perhetyö oli alkanut perheissä vanhempien mukaan useimmiten vanhemman ja arjen tukemiseksi, mutta myös sen takia, että perheen tilannetta arvioidaan, vanhemman ja lapsen suhdetta tuetaan ja etsitään toimintaa lapsille.

Vanhemman tukeminen oli perhetyön tavoitteena ja perhetyö oli alkanut vanhempien mukaan siksi, että äiti oli masentunut tai äidin jaksamisessa oli ongelmia. Perhetyöllä tähdättiin myös kasvatusneuvojen saamiseen ja rajojen asettamisen oppimiseen sekä siihen, että mahdollistettiin äidin lepääminen.

”Varmaan enemmän oli keskittynyt silleen, et mä jaksan paremmin.”
vanhempi 7

Perhetyön tarpeeseen perheessä oli syynä myös tuen tarve perheen arjessa. Tällöin perhetyö oli alkanut vanhempien mukaan, koska äidin arki oli haastavaa ja perhetyöllä pyrittiin saamaan pielessä olevat perheen asiat kuntoon sekä perheen elämä tasapai-

noon. Perhetyö oli perheessä myös lastenhoitoapuna. Perheen tilannetta arvioitiin perhetyön avulla ja vanhemmat kertoivat työntekijän katsoneen, miten lapsi voi ja seuranneen tilanteen rauhoittumista.

”He (työntekijät) lähinnä katto, et miten se menee.”
vanhempi 1

Tarve vanhemman ja lapsen suhteen tukemiseen oli vanhempien mukaan perhetyön aloittamisen syy. Perhetyö alkoi vanhempi-lapsi -suhteen parantamiseksi ja siksi, että vanhemmalle ja lapselle löydettäisiin yhteisiä leirejä. Perhetyön tarkoituksena oli myös etsiä lapsille harrastuksia, leirejä ja muuta toimintaa.

Lapset olivat epävarmoja siitä, miksi perhetyö kävi tai he eivät tienneet tai muistaneet syytä perhetyön aloittamiseen perheessä.

”On saatettu kertoa miksi ne kävivät, mutta en muista. Tuli ehkä siksi, että tuli hoitamaan meitä.”

lapsi 2

Vanhin haastattelemistamme lapsista osasi omin sanoin kertoa, miksi perhetyö oli alkanut heidän perheessään.

”Perhetyöllä pyrittiin parantamaan perheenjäsenten suhtautumista toisiinsa, ryhmähenkeä, että perheessä menisi paremmin.”

lapsi 4

Lapset pitivät perhetyön alkamista perheessä pääasiassa ihan kivana asiana.

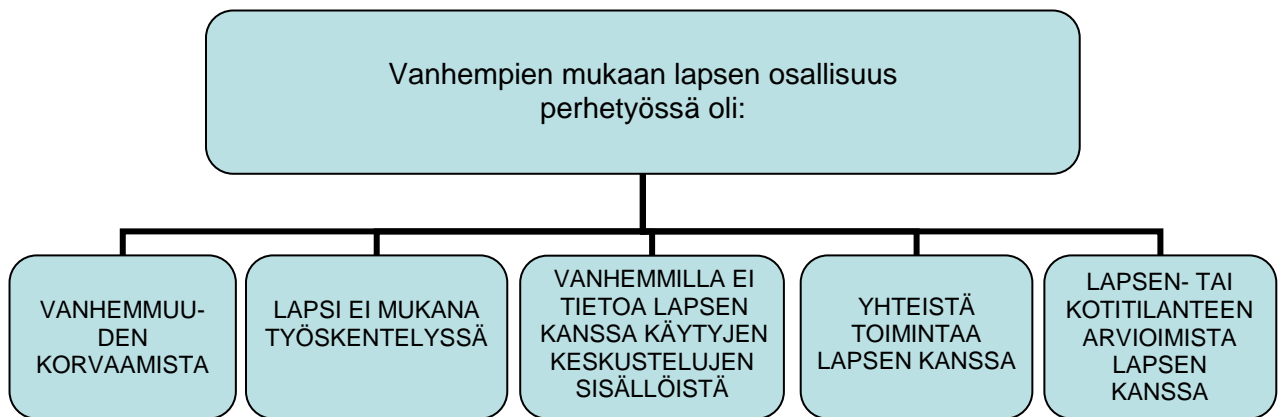
Alla on lapsen piirustus puistossa käynnistä perhetyöntekijän kanssa.

KUVIO 4. Lapsi puistossa perhetyöntekijän kanssa.

7.2.2 Lapsen osallisuuden monimuotoisuus perhetyön työskentelyssä

Vanhempien mukaan perhetyö koski vain lapsia tai vanhempaa ja lasta. Aineistomme mukaan perhetyön työskentelyssä olivat mukana pääasiassa lapset. Perhetyön tapaamisissa oli kuitenkin myös äitien kanssa sekä koko perheen kanssa. Äitien tapaamisissa lapset olivat kotona, mutta eivät mukana työskentelyssä. Lapsen kieltäytyminen perhetyön tapaamisista aiheutti sen, että työskentely tapahtui vain äidin kanssa yhtä lapsen tapaamista lukuun ottamatta. Tämä äiti koki perhetyön kuitenkin koskevan itseään ja perhetyön työskentelystä kieltäytyntä lasta. Perhetyön työskentelyn tapahtuessa vain lasten kanssa vanhemmat eivät olleet kotona samaan aikaan. Kuviosta 5 näkee, miten lapsi oli vanhempien mukaan osallisena perhetyön työskentelyssä.

KUVIO 5. Vanhempien näkemys lapsen osallisuudesta perhetyössä.

Lapsen osallisuus perhetyön työskentelyssä toteutui pääasiassa vanhemmuuden korvaamisen kautta. Tämä tarkoitti sitä, että työntekijä teki jotain, mikä kuuluu vanhemman rooliin, esimerkiksi leikki lasten kanssa, kun äiti ei jaksanut tai vei lapsia pihalle, saattoi kouluun tai vei hoitopaikkaan.

”Jossain vaiheessa toinen jopa leikki lasten kanssa, mikä oli mun mielestä aivan ihanaa, kun oli ite niin puhki, et mä en jaksanu leikkiä yhtään. Must oli ihanaa et hän niinku leikki lasten kanssa tuntu niin hyvältä et joku niinku leikkii ja pitää sylissä niitä. Kun on itse ainut aikuinen eikä oo muuta joka niinku. Tuntui kauheen hyvältä et joku muukin tuntui välittävän lapsista, se oli tosi positiivista.”
vanhempi 1

”Kyl mä niin ku ymmärsin, et se oli sitä perus läsnäoloa vaan.”
vanhempi 6

Perhetyötä tehtiin myös niin, ettei lapsi ollut mukana työskentelyssä vanhempien mukaan ollenkaan. Työntekijät ja äiti olivat miettineet, mitä lasten kanssa voisi tehdä, mutta eivät keksineet tai lapset eivät olleet työskentelyssä mukana, koska olivat niin pieniä. Lapset saattoivat leikkiä keskenään, kun äidin kanssa puhuttiin, mutta heiltä ei kysytty,

kuulivatko he, mistä puhuttiin. Lapsi ei ollut mukana perhetyön työskentelyssä, koska kieltäytyi itse osallistumasta työskentelyyn. Äidin kanssa keskustellessa pieni lapsi oli raivoissaan sivussa koko ajan, kun työntekijä vei äidin huomion.

”Se (lapsi) oli tietenkin ihan raivoissaan ja --- (työntekijä) ei leikkinyt, ja se inhos --- (työntekijää) yli kaiken. Se tietenkin inhos sitä, ku mun huomio meni, et sit se oli helpompaa, kun se aloitti tuol tarhassa, ku se (perhetyö) oli sille niinku järkyttävä kokemus.”

vanhempi 4

Toiminnallisuus oli vanhempien mielestä yksi lapsen osallisuuden muoto perhetyössä. Toiminnallisuutta oli esimerkiksi perhetyön toiminnallisille ja liikunnallisille leireille osallistuminen sekä se, että lapselle etsittiin harrastusta tai erilaisissa tapahtumissa käymistä lasten kanssa ja perheen kanssa yhdessä.

Lapsen osallisuutta oli myös lapsen tai kotitilanteen arvioiminen lasta tapaamalla. Vanhempi kertoi työntekijän seuranneen kotitilanteen rauhoittumista ja lapsen vointia.

”Et lähinnä vissiin haluttiin puhua --- (lapsen) kanssa, et miten se voi ja miten se kokee, et kaikki on, kaikki asiat ja sitä selvittää.”

vanhempi 7

Kysyimme vanhemmilta tietävätkö he mitä lapsen kanssa oli tehty ja puhuttu, kun lapsen kanssa oli oltu ilman vanhempaa. Vanhemmat kertoivat, ettei heille sen kummemmin kerrottu, mitä lapsen kanssa oli puhuttu. Vanhemmat kertoivat, etteivät voineet tarkemmin tietää, mistä oli puhuttu, koska eivät itse olleet mukana lapsen tapaamisilla. Perhetyön työskentelyn aikaan vanhempien toiveena oli ollut, että perheen asioista olisi keskusteltu lasten kanssa ja vanhemmilla oli oletus, että se kuuluu perhetyön työnkuvaan. Toisaalta oli myös käsitys, ettei perhetyöhön kuulu erityisesti keskustelut lasten kanssa. Vanhemmat halusivat myös kunnioittaa työntekijän ja lapsen omaa aikaa, eivät siksi kyselleet, mitä lapsen kanssa oli tehty tai ajattelivat, että olivat kyllä tietoisia oleellisista asioista.

”Kyl mul on sellanen mielikuva, et ei se mitään kauheen erityistä juttelu- tai keskustelutyötä ollu.”

vanhempi 6

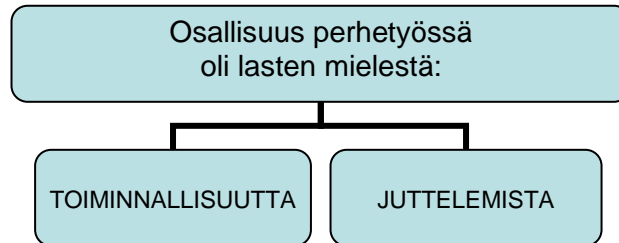
Jos vanhemmilla oli omia tapaamisia perhetyössä, lapsi ja lapseen liittyvät asiat olivat aiheena keskustelussa. Aiheina keskusteluissa olivat esimerkiksi rajojen asettaminen, lasten kielenkäyttö, nuoren koulu ja harrastukset tai pienemmän lapsen päivähoito.

”Ei ne (keskustelut) oo paljo muuta koskenukkaa. Ei o ollukaan mitään muuta (aihetta).”

vanhempi 7

”Kyllä me niistä (lapsista) tietenkin paljon keskusteltiin.”
vanhempi 4

Lapset kertoivat oman osallisuutensa perhetyössä olleen toiminnallisuutta ja juttelua.
(Ks. kuvio 6.)

KUVIO 6. Lasten osallisuus perhetyössä omasta mielestään.

Lapsille oli jäänyt mieleen perhetyön työskentelystä pääasiassa toiminnallisuus, joka oli lasten mukaan ollut ulkoilua, puistossa käymistä (Ks. kuvio 7.), kiikkumista, leikkimistä, tai lauta- ja korttipelien pelaamista. Osa lapsista oli ollut mukana perhetyön leireillä, joissa tekeminen oli ollut esimerkiksi kalastamista, kiipeilyä, pelaamista, laulamista ja leikkimistä. Leirillä olleiden lasten mielestä siellä oli hauskaa.

Lapset olivat perhetyön työskentelyn aikana käyneet teatterissa, sirkuksessa, keilamassa ja Monster Jam-autoshow:ssa (Ks. kuvio 8.). Lapset kertoivat toiminnan olleen mukavinta perhetyössä.

KUVIO 7. Lapsen muistona perhetyöstä käynnit puistossa.

Työskentely lasten kanssa oli ollut myös juttelua, mutta lapset eivät muistaneet, mistä oli puhuttu.

”On oikeestaan vaikee muistella, et en oikeen osaa sanoa, että mistä (jutteli työntekijän kanssa).”

lapsi 2

Vanhin haastatelluista lapsista oli ainoa, joka osasi kertoa, mistä perheen ja työntekijän tapaamisissa keskusteltiin.

”Sit --- (työntekijä) ohjas sen puheen niinku siihen perheen tilanteeseen ja työhönsä. Sen työ on niinku koko perheen kanssa työskentely, ei vain yksittäisten jäsenten silleen, et parantaa koko perheen toimintaa.”

lapsi 4

KUVIO 8. Monster Jam -autoshow:ssa käynti lapsen muistona perhetyöstä.

7.2.3 Perhetyön päättyminen epäselvää

Perhetyön päättymisestä lapsille kertoi vanhempien mukaan pääasiassa äiti. Yhdessä perheessä äidin lisäksi työntekijät kertoivat lapselle perhetyön päättymisestä ja lapsi oli toimistolla mukana perhetyön lopputapaamisessa. Työntekijät olivat käyneet perhetyön päättymistä vanhempien kanssa läpi, mutta eivät lasten kanssa. Perhetyö päättyi vanhempien mukaan, koska perhe muutti Espoossa toisen perhekeskuksen alueelle tai työntekijä vaihtoi työpaikkaa. Perhetyö päättyi myös yllättäen vanhemmille ja lapsille heidän luullessa sen vielä jatkuvan.

Lasten mukaan perhetyön päättymisestä heille kertoi joko työntekijä tai äiti, tai heille ei kerrottu perhetyön päättymisestä ollenkaan. Lapset eivät pääasiassa olleet tietoisia perhetyön päättymisen syistä ja lapset olisivat toivoneet, että heille olisi kerrottu miksi perhetyö päättyi.

”Se --- (työntekijä) vaan sano, et tää on nyt niinku viimeinen kerta ja et, mut ei se kertonu miks ne ei enää käy.”

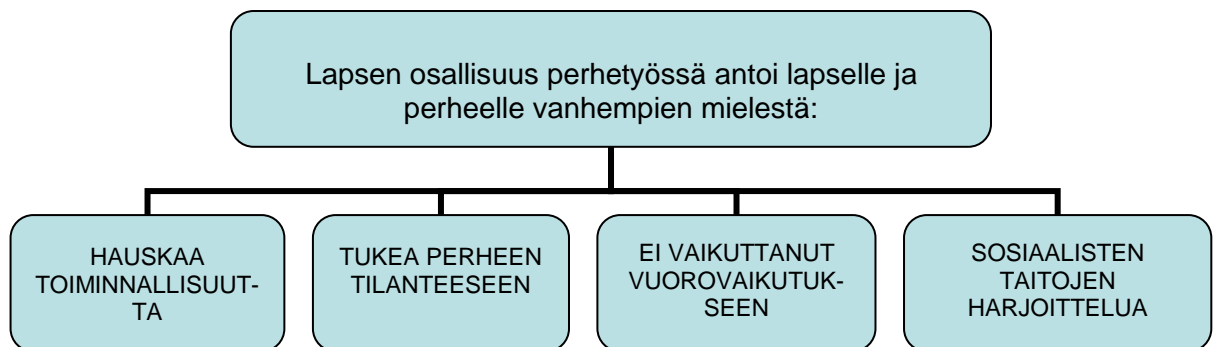
lapsi 2

”Ois se tietysti ollu ihan mukavaa, jos ois niinku joku sanonu, et nyt se loppuu, et sinällään jäi vähä ärsyttää ku se vaan loppu. Et se vaan viissiin jäi ja unohtu sellanen pieni seikka.”

lapsi 4

7.2.4 Lapsen osallisuuden anti lapselle ja perheelle

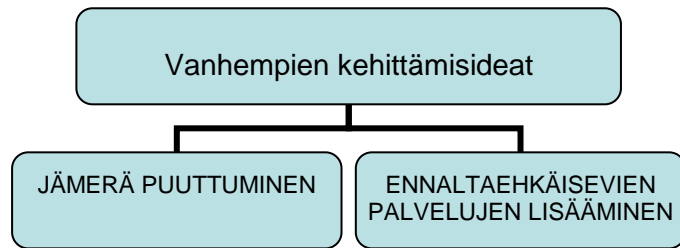
Vanhemman kokiessa lapsensa olleen osallisena perhetyössä se antoi lapselle vanhemman mukaan pääasiassa hauskaa toiminnallisuutta. Yleisesti koettiin perhetyön tukeneen perheen tilannetta, jolloin se samalla auttoi lasta osana perhettä. Lisäksi perhetyön koettiin mahdollistavan lapsille sosiaalisten taitojen harjoittelua, kun lapset ovat tekemisissä perheen ulkopuolisten aikuisten ja lasten kanssa. Perhetyön ei kuitenkaan koettu vaikuttavan perheen sisäisiin vuorovaikutussuhteisiin. Sama asia esitetty kuviossa 9.

KUVIO 9. Lapsen osallisuuden anti lapselle ja perheelle vanhempien mielestä.

7.3 Vanhempien ja lasten kehittämideoita

Vanhemmat toivoivat perhetyöhön lisää toiminnallisuutta, kuten pienen lapsen kanssa leikkimistä tai vapaamuotoista olemista nuoren tai lapsen kanssa hänen omat kiinnostuksenkohteensa huomioiden. Lapselle tai nuorelle toivottiin omaa työntekijää, pojille erityisesti miestyöntekijää. Ehdotuksena oli, että vanhemmalla olisi oma työntekijä, ja lapselle tai nuorella oma. Toivottiin myös lapsen tarpeiden tarkempaa huomioimista, esimerkiksi lapsen mielipiteiden kuuntelua. Lisäksi toiveena esitettiin, ettei lasta väkisin otettaisi osalliseksi, ettei ihan pieni lapsi olisi mukana, jos tuen tarve ei johdu hänestä. Kuviossa 10 selviää vanhempien kaksi pääkehittämistoivetta Espoon kaupungin palveluja kohtaan.

KUVIO 10. Vanhempien yleiset kehittämisideat.

Vanhemmat toivoivat jämerää puuttumista lastensuojelun työskentelyn alkuun sekä siihen, kun huomataan, ettei vanhempi näe lapsen parasta. Näissä tilanteissa toivottiin, että työntekijät sanoisivat suoraan, mitä tehdään ja turhanpäiväinen ymmärtäminen jäisi pois.

”Kriisitilantees joku tökkää pienen reiän, et näkee, mikä on totta.”
vanhempi 4

”Ettei vaan ihan hyssyteltäis, vaan sitten, kun näkee, miten huonosti voi olla ja varmasti nähdään, miten huonost asiat voi olla... kun tilanne on tarpeex solmussa, niin siinä ei omat kädet riitä, on sokea kaikelle, et ois parempi, et joku kertakaikkisesti sanoo, et ”nyt herää. Ja se ois myös lapselle paras.”
vanhempi 7

Vanhemmat toivoivat Espoon kaupungilta lisää ennaltaehkäisevää työtä, kuten apua sellaiseen kriisitilanteeseen, jossa molemmat vanhemmat ovat sairaina kotona, eivätkä pysty huolehtimaan lapsistaan. Myös apua kotiin ja arkeen toivottiin, esimerkiksi lasten kuljettamista kouluun tai hoitoon. Ehdotettiin myös apua varsinkin ensimmäisen lapsen saaville perheille.

Lapset toivoivat perhetyöhön enemmän tapahtumia sekä perheterapeutista keskustelua ja mielipiteiden vaihtoa. Yksi lapsista olisi halunnut pelata ”pleikkaa” työntekijän kanssa, mutta ei ollut ehdottanut sitä, koska ajatteli, ettei työntekijä olisi osannut pelata sitä.

”Et sellasta perheterapiaa, et sellasta keskustelua yhdessä.”
lapsi 4

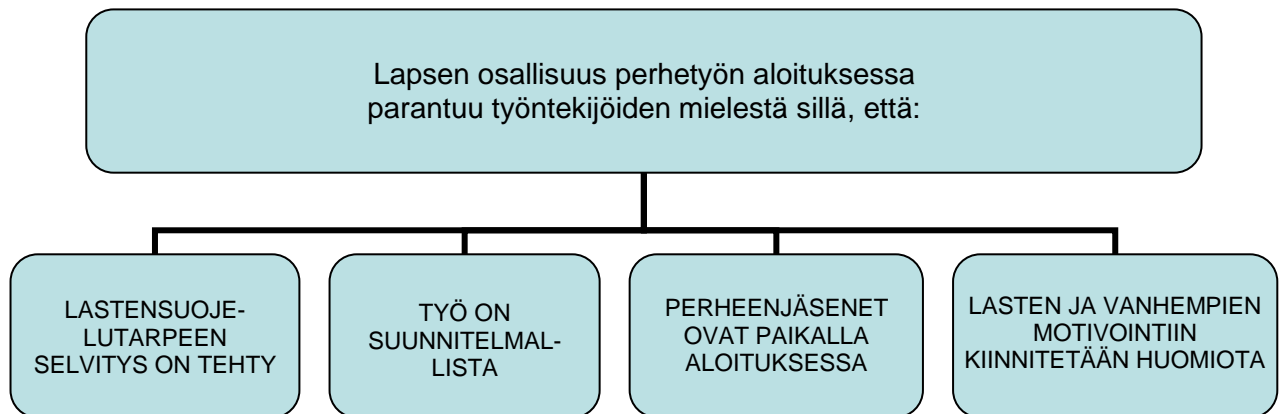
7.4 Perhetyön työntekijöiden kehittämisideat

Toisessa työntekijöiden ryhmäkeskustelussa tarkoituksena oli selvittää, miten lapsen osallisuutta voi työntekijöiden mielestä perhetyössä parantaa. Keskustelua ohjasivat ryhmäkeskustelun alussa esittelemämme alustavat tutkimustulokset lapsen osallisuudesta perhetyössä. Toisin kuin ensimmäistä ryhmäkeskustelua, tätä keskustelua ohjasi

selkeämmin se, miten lapsen osallisuus voi paremmin toteutua perhetyön aloituksessa, työskentelyssä ja lopetuksessa.

7.4.1 Suunnitelmallisuus lisää lapsen osallisuutta perhetyön aloituksessa

Työntekijöiden mukaan lapsen osallisuutta perhetyössä voi kehittää alla olevan kuvion 11 mukaisesti.

KUVIO 11. Lapsen osallisuuden parantamisehdotukset perhetyön alkuvaiheessa.

Perhetyötä tekevien työntekijöiden mielestä lapsen osallisuutta parantaa perhetyön aloituksessa se, että perheen kanssa on tehty lastensuojelutarpeen selvitys. Tämä tukee perhetyön käynnistymistä lisäämällä sekä työntekijöiden että asiakkaiden ymmärrystä ja tietoisuutta perhetyöstä. Selvitystyöskentelyn avulla voidaan paremmin arvioida, onko perhetyö oikea tuki perheelle, vai tarvitseeko perhe jotain muuta apua.

Lapsen osallisuutta edistää perhetyön suunnitelmallisuus. Työntekijöiden mielestä perhetyön kirjallista suunnitelmaa tulee tarkistaa niin, että kaikki perheenjäsenet ovat paikalla. Suunnitelmasta tulee saada perheille selkeämpi ja ymmärrettävämpi niin, että lapset ja vanhemmat oikeasti ymmärtävät suunnitelman merkityksen.

Keskustelussa puhuttiin siitä, etteivät asiakkaat välttämättä lue perhetyön kirjallista suunnitelmaa. Tätä ajatusta kuvaa seuraava työntekijän kommentti:

”Niin nehän allekirjottaa semmosen määrän papereita, jos ne sanoo, ettei oo nähnykään semmosta (suunnitelmapaperia). Papereita voi olla laatikollinen, ettei siitä suoraa johtopäätöstä voi tehdä, ettei sitä (suunnitelmaa) oo tehtykään.”

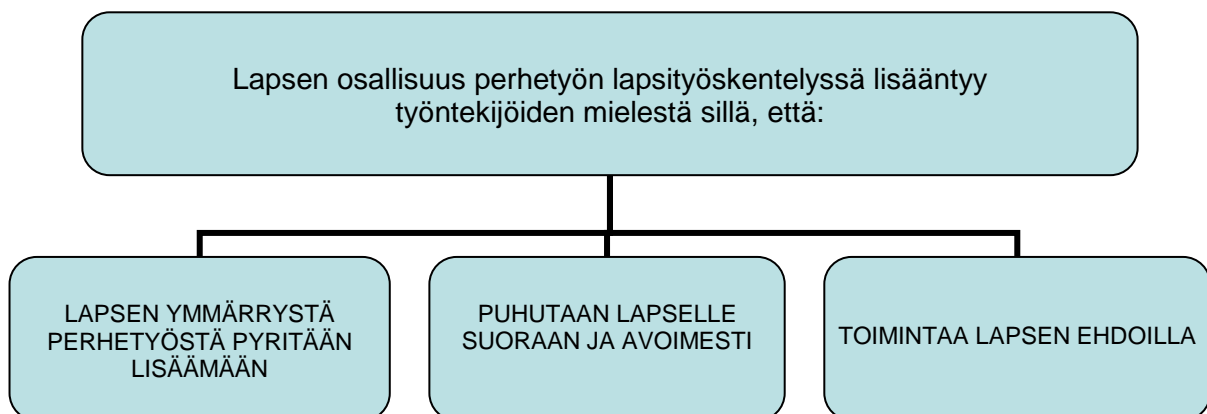
Koko perheen huomioiminen perhetyön aloituksessa edistää työntekijöiden mukaan lapsen osallisuutta. On tärkeää, että perhetyön aloitustapaamisessa kaikki perheenjäsenet ovat paikalla, myös lapset. Jos lapsi ei ole paikalla perhetyön alkaessa, hänelle tulee kertoa erikseen perhetyön aloituksesta ja se, mitä lapselle on kerrottu, tulee kertoa myös vanhemmille.

Vanhempien motivoimisen huomioiminen parantaa lapsen osallisuutta perhetyössä työntekijöiden mielestä. Ryhmäkeskustelussa puhuttiin perhetyön asiakkaana olevien vanhempien haasteellisuudesta eli siitä, että perhetyön asiakasperheissä on usein monia ongelmia. Keskustelussa totesimme, että on tärkeää pohtia, mikä toimii näille asiakkaille ja miten heidän kanssaan voidaan yhdessä luoda tavoitteita, joihin he voivat ja haluavat oikeasti sitoutua. Työntekijät näkivät kehittämishaasteena sen, että perhetyön työskentelyn tavoitteista puhutaan lasten ja vanhempien kanssa konkreettisella tasolla ja pyritään siihen, että viranomaisen ja asiakkaan tavoitteet ovat samansuuntaiset.

7.4.2 Avoin työskentelytapa lasten ja vanhempien kanssa työskentelyssä

Huomion kiinnittäminen erilaisiin työtapoihin lapsen kanssa työskentelyssä parantaa työntekijöiden mukaan lapsen osallisuutta ja niiden huomioiminen on tärkeää myös vanhemman ja koko perheen kanssa työskentelyssä. Oleellista on ymmärtää, ettei lapsen osallisuutta ole pelkkä lapsen kanssa työskentely vaan tärkeää on työskennellä sekä lasten että vanhempien kanssa.

Kuviossa 12 lapsen kanssa työskentelyyn liittyviä asioita, joilla lapsen osallisuutta lisäätty.

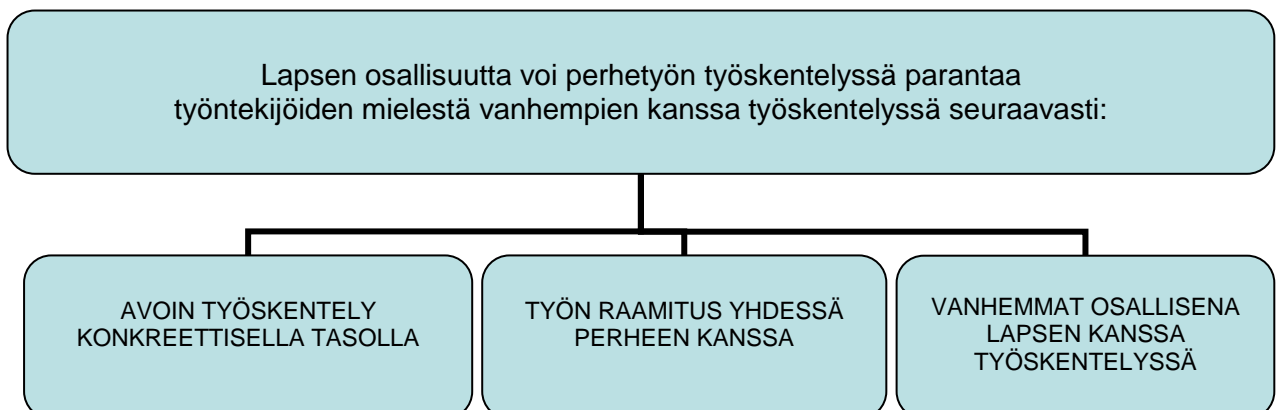
KUVIO 12. Lapsen osallisuuden parantamisehdotukset perhetyön lapsityöskentelyssä.

Lapsen osallisuutta lisää työntekijöiden mielestä perhetyön työskentelyn kehittäminen niin, että lapsen ymmärrystä työn tavoitteista pyritään lisäämään. Perhetyön työskentelyssä on tärkeää pohtia sitä, osaako lapsi yhdistää työntekijän käynnit perheen tai lapsen vaikeaan tilanteeseen ja siinä auttamiseen. Työntekijän on tärkeä kertoa lapselle selkeästi, mitä työtä tekee ja minkä takia käy perheessä.

Se, että työntekijä puhuu suoraan ja avoimesti myös vaikeista asioista lapsen kanssa edistää työntekijöiden mukaan lapsen osallisuutta perhetyössä. Työntekijät kokivat tärkeänä kehittää työskentelyään niin, että lapsella on mahdollisuus turvallisesti kertoa työntekijälle omasta elämästään ja ajatuksistaan. Tämä vaatii työntekijöiltä kykyä kuulla vaikeita asioita lapselta ja vuorovaikutustilanteiden ainutlaatuisuuden ymmärrystä.

Tärkeänä kehittämissuhteena lapsen osallisuuden parantamiseksi työntekijät toivat esiin lapsen ehdoilla toimimisen perhetyössä. Ehdotettiin, että työntekijä tekee lapsen kanssa jotain, mitä lapsi itse haluaa tai antaa lapselle mahdollisuuden näyttää, mitä osaa. Tämän ajatellaan myös edistävän luottamuksen syntymistä lapsen ja työntekijän välille. Tärkeänä nähtiin kodin merkityksen ja turvallisuuden ymmärtäminen, kun lapselle vieraana ihmisenä menee lapsen kotiin. Lapsen kieltäytyessä työskentelystä kehittämissuhteena ehdotettiin sen kokeilemistä, lähtisikö lapsi mukaan työskentelyyn, jos myös vanhempi on mukana. Esimerkiksi, jos lapsi ei halua olla mukana työskentelyssä, hänelle on hyvä antaa mahdollisuus seurata sivusta vanhemman kanssa työskentelyä ja osallistua itse niin halutessaan. Yksi konkreettinen kehittämissuhteus oli kirjeen kirjoittaminen lapselle, jos lapsi ei suostu tapaamisiin.

Kuvio 13 selventää vanhemman kanssa työskentelyyn liittyviä asioita, joilla lapsen osallisuutta voi perhetyössä parantaa.

KUVIO 13. Lapsen osallisuuden parantamissuhteukset perhetyön vanhempi-työskentelyssä

Työntekijöiden mukaan kehitettävää on siinä, että vanhemmalle kerrotaan ymmärrettävästi mitä tehdään ja miksi sekä painotetaan työntekijän tekevän työtä lapsen takia. Jotta lapsen osallisuus parantuu, on myös vanhemman oltava osallisena työskentelyssä, ei vain työn kohteena vaan itse tekemässä. Eräs työntekijä kertoi yrittäneensä saada asiakasperhettä ymmärtämään tätä asiaa sanomalle heille seuraavasti:

”En mä pysty taikasauvaa heiluttaa sillä, että mä käyn tääl kerran viikossa, et asiat ei korjaannu sillä, et jos te ette sitoudu, et teidän täytyy tehdä se työ ja se on teitä itseenne varten, ei minua varten.”

työntekijä 2

Esimerkkeinä vanhempia osallistavasta työskentelytavasta lapsen parhaaksi ehdotettiin konkreettisten lapsen liittyvien kotitehtävien antamista vanhemmille sekä reilua ja suoraa vuorovaikutusta vanhemman kanssa.

Työntekijät kokivat haasteellisena sen, että vanhemmat ongelmineen vievät tilaa ja aikaa lapseen liittyvästä työskentelystä. Työntekijät ajattelevat työn raamituksen yhdessä perheen kanssa edistävän lapsen osallisuutta, koska sillä tavalla perhe itse hahmottaa mistä asiasta milläkin kotikäynnillä on kyse. Käytännössä perheenjäsenten kanssa pitää puhua kotikäynnin aluksi, mitä tällä kerralla on tarkoitus käydä läpi. Lapsen osallisuutta parantaa se, että vanhempien omien asioiden käsittelyyn varataan oma aika ja lapsen asioiden käsittelyyn oma aika. Työntekijän tehtävänä on rajata keskustelua kotikäynnin aluksi sovittuun aiheeseen. Joissain tilanteissa työntekijältä vaaditaan rohkeutta jopa keskeyttää vanhemman puhe lapsen asioiden esille tuomiseksi.

Tärkeänä kehittämiskohteena pidettiin, että työntekijän tulee ymmärtää oma vastuunsa ottaa vanhemmat mukaan suunnittelemaan lapsen kanssa työskentelyn tavoitteita ja tiedottaa vanhemmille, mitä lapsen kanssa on puhuttu ja tehty. Työntekijöiden mielestä muutokset perheessä saadaan aikaan vanhempien kanssa työskentelemällä eikä heitä sen vuoksi voi ohittaa. Työskentelyn painottuessa lapsen tapaamisiin pidettiin tärkeänä sitä, että lapsi tietää esimerkiksi vanhemmille annetuista kotitehtävistä. Konkreettisena kehittämisehdotuksena mainittiin, että vanhempien on hyvä olla mukana perhetyön retkillä. Näin vanhempi saa kokemuksen siitä, mitä lapsen kanssa voi tehdä ja toiminnasta syntyvä hyvä olo tulee vanhemmalle, eikä työntekijälle.

”Jos vaikka lähetään lapsen kanssa Korkeasaareen, must pitäis ehdottomasti olla vanhemmat, tai ainakin toinen mukana, jotta se vanhempi saa siitä sen kokemuksen, että tällästä voi tehdä lapsen kanssa. Et se hyvinolontunne siirtyy siihen vanhempaan eikä meihin (työntekijöihin).”

työntekijä 2

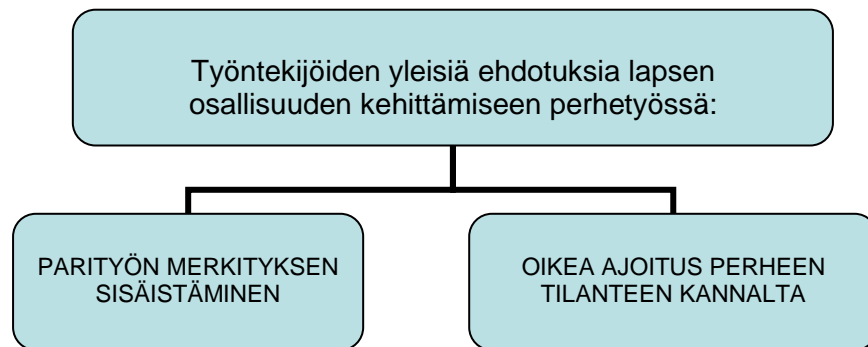
Työntekijät pitivät tärkeänä, että perheille järjestettävä toiminnallisuus ja sen tavoitteet ovat tarkemmin mietittyjä. Ryhmäkeskustelussa pohdittiin, mikä muutos perheeseen

voidaan saada aikaan pelkän mukavan järjestämisellä. Työntekijöiden mielestä perhetyöllä ei pidä mahdollistaa kokemuksia, joita lapsi ei voi saada jatkossa kotoa. Tavoitteellisen toiminnallisuuden järjestämisessä pidettiin tärkeänä, että työskentely on perheen voimavarojen tasolla eli perheellä itsellään on perhetyön päätyttyä mahdollisuus jatkaa perhetyössä aloitettua toimintaa.

”Etetään niille sellaset harrastukset, et mikä on niille kodin lähellä ja mikä on sen hintasta, et mihkä ne pystyy menemään.”

työntekijä 4

Ryhmäkeskustelussa tuli esiin lapsen osallisuutta edistäviä asioita, jotka eivät liity suoraan työntekijän tekemään asiakastyöhön vaan siihen, onko perhetyötä mahdollista tehdä parityönä, tai onko perhetyön ajoitus perheelle oikea (Ks. kuvio 15.)

KUVIO 14. Työntekijöiden yleisiä kehittämisehdotuksia lapsen osallisuuden parantamiseksi

Kehittämisehdotuksena pohdittiin parityön mahdollisuuksia edistää lapsen osallisuutta esimerkiksi siten, että toinen työntekijä on lapsen ja toinen vanhemman työntekijä. Tällainen parityön malli vaatisi tiivistä yhteistyötä työparin välillä. Konkreettisina kehittämisehdotuksina esitettiin, että toisen työntekijän jutellessa vanhemman kanssa toinen työntekijä on pienen lapsen kanssa tai tapaa nuorta muualla kuin kotona.

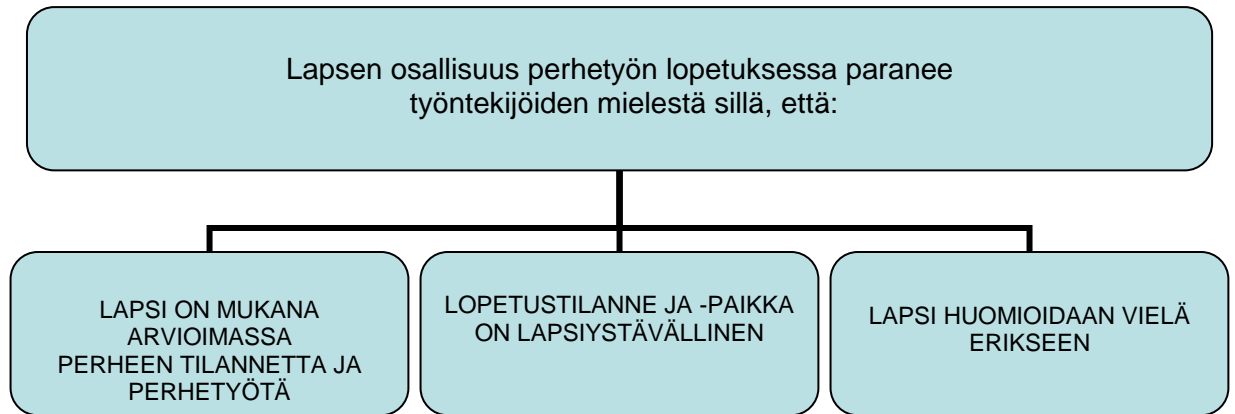
Perhetyön oikea ajoitus on tärkeää lapsen osallisuuden kannalta, jotta perheenjäsenet ovat valmiita työskentelemään perheen tilanteen parantumiseksi. Työntekijät korostivat, että sosiaalityöntekijän on tiedettävä, mitä perhetyö on ja arvioitava milloin lastensuojelun perhetyö on perheelle oikea tukimuoto.

”Se, mikä monesti tulee esille on just se, et perhe tarttis konkreettisempaa apua, et tarttis sen, et joku kävis siivoomas, ja oikeest mahdollistais ensin sen palvelun ja sit vast voi ehkä tapahtua jotain muuta. Et me (lastensuojelu) tyrkytetään sellaisia palveluita, mihin ne (asiakkaat) ei oo valmiit.”

työntekijä 2

7.4.3 Lapsiystävällinen perhetyön lopetus

Työntekijöiden mielestä perhetyön lopetuksessa lapsen osallisuutta lisää se, että lapsi otetaan mukaan perhetyön arviointiin, lopputapaaminen järjestetään lapsiystävällisesti ja työntekijä huomioi lapsen vielä erikseen (Ks. kuvio 15.).

KUVIO 15. Lapsen osallisuuden parannusehdotukset perhetyön lopetusvaiheessa.

Työntekijät ehdottivat perhetyön lopetuksen kehittämistä lasta huomiovammaksi. Ehdotuksena oli se, että lapselle annetaan hänen ikätasonsa huomioiden oma arviointilomake tai -asteikko ja kuunnellaan yhdessä vanhempien kanssa, mitä lapsi perhetyön arvioinnissa sanoo. Hyvä idea on käydä perhetyön prosessia lapsen kanssa läpi, kun perhetyö loppuu. Lapsen kanssa voi käydä läpi esimerkiksi sitä, mikä perheen tilanne oli perhetyön alkaessa, mitä lapsen kanssa on tehty ja mikä perheen tilanne on, kun perhetyö päättyy.

Lopputapaamisen järjestäminen lapsiystävälliseksi edistää työntekijöiden mielestä lapsen osallisuutta. Keskustelussa pohdittiin, miksi perhetyö usein aloitetaan kotona ja lopetetaan toimistolla. Tärkeänä pidettiin, että sosiaalitoimiston tilat huomioivat paremmin lapsiasiakkaiden tarpeet eli, että toimistossa olisi esimerkiksi enemmän värejä ja leluja. Lapsiystävälliseen perhetyön lopettamiseen kuuluu työntekijöiden mielestä se, että lopetus tehdään pikkuhiljaa eikä perhetyö lopu lapselle yllättäen.

Lapsen huomioiminen erikseen perhetyön lopetuksessa tarkoittaa, että lapselle annetaan oma palaute tai kunniakirja, hänen kanssaan käydään vielä läpi mitä tehdä, jos tulee ongelmia tai lapsen kanssa mennään vielä esimerkiksi jäätelölle. Yhden työntekijän hyvänä työkäytäntönä on jakaa nuorille omat ja muiden auttavien tahojen yhteystiedot viimeisessä tapaamisessa.

Yleisenä kehittämissuosituksena todettiin, että perhetyön työkäytäntöjä eri alueilla tulee edelleen yhtenäistää, jotta asiakkailla on mahdollisuus saada samanlaista palvelua jokaiselta Espoon alueelta. Työntekijöiden mielestä perhetyön täytyy jatkua myös toisella alueella, jos perhe muuttaa ja tarvetta perhetyölle edelleen on.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää lapsen osallisuutta lastensuojelun perhetyön prosessissa Espoossa. Tutkimme asiaa haastattelemalla perhetyön asiakkaina olleita lapsia ja heidän vanhempiaan sekä järjestämällä perhetyöntekijöille kaksi ryhmäkeskustelutilaisuutta. Halusimme saada suuntaa antavan kartoituksen lapsen osallisuudesta perhetyössä ja selvittää, miten sitä voisi kehittää.

8.1 Lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelun perhetyössä

Lapset kertoivat oman osallisuutensa perhetyössä olleen toiminnallisuutta ja juttelemista. Lapset muistivat asioita, joita ovat tehneet työntekijän kanssa, mutta eivät sitä mistä olivat työntekijän kanssa jutelleet. Lapsille oli epäselvää, miksi perhetyö perheessä alkoi eikä heille oltu kerrottu perhetyön päättymisestä.

Vanhempien mielestä lapsen osallisuus toteutui pääasiassa vanhemmuuden korvaamisen kautta tai toiminnallisuudessa. Vanhempien mukaan lapset saivat työntekijältä jotain sellaista, mitä olisi pitänyt saada kotoa, mutta mitä vanhemmat eivät sillä hetkellä itse pystyneet lapselle tarjoamaan tai sitten lapsi oli osallisena mukavan toiminnan kautta.

Työntekijät korostivat lapsen osallisuuden olevan yksilöllisyyden huomioivaa toiminnallisuutta, jolla pyritään siihen, että lapsen ymmärrys lisääntyy, hänen äänensä tulee kuuluviin ja lapselta saadaan tietoa perheen tilanteesta. Työntekijöiden kuvaama toiminnallisuus on hyvin monipuolista ulottuen hiekkalaatikolla leikkimisestä sirkuksessa käymiseen.

Tulosten perusteella lastensuojelun avohuollon perhetyö Espoossa on joko vanhemman kanssa keskustelua tai toiminnallista työskentelyä lapsen kanssa. Tulokset osoittavat, etteivät työntekijöiden tavoitteet ole selkeitä lapsille ja vanhemmille.

8.2 Tulosten vertaaminen tutkimuksessa käytettyyn teoriaan

Vertaillessamme tutkimuksemme tuloksia Muukkosen (2007) määrittelemiін lapsen osallisuuden osa-alueisiin lastensuojelussa (liite1), voimme todeta, että vanhempien kanssa työskenneltäessä lapsi on puheenaiheena keskusteluissa. Lasta myös tavataan, mutta tulostemme perusteella on vaikea arvoida, miten lapsi tulee kohdatuksi tapaamisissa.

Perhetyön yksi tärkein tavoite on vuorovaikutuksen tukeminen, koska vanhemmuus on aina vuorovaikutusta lapsen ja vanhemman välillä (Myllärniemi 2007: 13). Tämän perusteella perhetyön työskentely ei voi olla vain lapsen tai vain vanhemman tapaamisia, vaan vuorovaikutuksen tukeminen edellyttää lapsen osallisuuden ja sen, että lasta ja vanhempaa tavataan yhdessä.

Lapsen osallisuuteen kuuluu Muukkosen (2007) mukaan se, että lapsi on osallisena perhetyöstä saatavaan tietoon toimimalla tiedon tuottajana ja sen käsittelijänä. Työntekijät pitivät lapsen osallisuutta perhetyössä tärkeänä juuri siksi, että lapsi saa kertoa itsestään ja perheestään, mutta myös siksi, että työntekijät saavat tietoa lapselta perheen tilanteesta. Tämä työntekijöiden tavoite ei pääasiassa näy lapsille ja vanhemmille.

Tuloksista voi päätellä työn painottuvan siihen, että lapselta kysellään ja lasta havainnoidaan, jotta saadaan tietoa. Vaikuttaa kuitenkin, että työntekijät unohtavat oman vastuunsa huolehtia siitä, että myös lapsi ymmärtää, mitä tapahtuu ja miksi.

Yksi osallisuuden osa-alue on myös se, että lapsi voi osallistua työn arviointiin (Muukkonen 2007). Lasten ja vanhempien mukaan lapset eivät juuri ole olleet mukana arvioimassa perhetyön työskentelyä. Lapsen osallisuutta perhetyössä tulee kehittää huomioimalla lapsi ikätasoisesti perhetyön aloituksessa, väliarvioinneissa ja lopetuksessa. Lapselle tulee antaa mahdollisuus jutella työntekijän kanssa siitä, mikä perheen tilanne oli perhetyön alkaessa, mikä se perhetyön päättyessä ja mitä mieltä lapsi on ollut perhetyöstä.

Tuloksissa paljon esiintyvä toiminnallisuus perhetyön ja lapsen osallisuuden muotona on ristitiitainen asia. On hyvä, että keskustelevan työtavan lisäksi perhetyössä työskennellään toiminnallisesti erityisesti lasten kanssa. Tulokset osoittavat, että työskentely lasten ja vanhempien kanssa on monipuolista ja asiakaslähtöistä. Myllärniemi (2007: 47, 127) perustelee toiminnallisuutta perhetyön työtapana sillä, että kaikilla asiakkaila ei ole keskustelu- tai itseanalysointitaitoja. Hän toteaa myös, että

toiminnallisten työtapojen tavoitteena on vahvistaa asiakkaan, niin lapsen kuin aikuisen psykososiaalista toimintakykyä. Tulostemme mukaan toiminnallisuus on työntekijöille väline siihen, että perheessä erityisesti lasten kanssa päästään työskentelemään. Perheille toiminnallisuus näyttäytyy kivan järjestämisenä ilman syvempää merkitystä.

Myllärniemen (2007: 42 - 43) mukaan perhetyössä on tärkeää antaa lapselle aikaa ja tilaa kertoa ja tehdä asioita, jotka eivät välttämättä liity lastensuojelutyön tavoitteisiin, ja edetä työskentelyssä lapsen ehdoilla. Tämä sama asia tuli esiin tutkimuksessamme. Työntekijöiden mukaan lapsen osallisuus paranee, kun perhetyössä toimitaan lapsen ehdoilla eli annetaan lapsen päättää, mitä tehdään. Kehittämistä on siinä, että ajatellaan asioita lapsen eikä lastensuojelun näkökulmasta. Lapsen kohtaaminen ja lapsen ehdoilla toimiminen on tärkeää itsessään, eikä sen vuoksi, mitä se työntekijälle tuottaa.

8.3 Kehittämisideat lapsen osallisuuden parantamiseksi

Tulosten perusteella perhetyön työskentelyssä kehitettävää on siinä, että lasta ja vanhempaa tavataan yhtä aikaa, jotta on mahdollista huomioida heidän välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen havainnointiin ei riitä, että lapsi on paikalla, kun vanhemman kanssa keskustellaan. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus ei ole luonnollisimmillaan tilanteessa, jossa vanhempi ja työntekijä keskittyvät keskustelemaan keskenään. Työntekijöiden tulee miettiä tarkemmin, miten lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta voi havainnoida.

Toiminnallisuutta toteutettaessa työntekijän on oleellista miettiä, miten mikäkin toiminta edistää lapsen osallisuutta ja perhetyön yleisiä sekä perhekohtaisia tavoitteita. Työntekijöiden tulee kehittää toiminnallisuuden tavoitteiden avointa läpikäymistä lasten ja vanhempien kanssa, jotta kaikki toiminnan osapuolet tietävät, miksi jotain tehdään. Toiminnallisuuden järjestämisessä tulee miettiä, että toiminta on sellaista, mitä perhe voi itse jatkaa perhetyön päättyessä.

Työntekijät korostivat avointa ja reilua vuorovaikutusta ja tämä onkin hyvä ottaa käytännöksi lastensuojelun perhetyössä, niin vanhempien kuin lasten kanssa työskennellessä. Särkelä (2001: 77 – 78) vahvistaa ajatusta siitä, että työntekijän on tärkeä puhua ääneen ajatuksensa ja suunnitelmansa, koska vain tällöin asiakas voi olla osallisena oman tilansa tutkimisessa ja parantamisessa. Näin myös asiakas sitoutuu työskentelyyn ja pysyy prosessin subjektina, eikä vain työn kohteena. Tämän ajatuksen soveltaminen lapsen ja vanhemman kanssa työskennellessä lisää molempien osallisuutta erikseen ja vielä lapsen osallisuutta vanhemman avulla. Eli, kun vanhempi

ymmärtää perhetyön tarkoituksen olevan lapsen tilanteen paraneminen ja ymmärtää syyt, miksi häneltä kysellään asioita, tarjoutuu vanhemmalle tilaisuus ottaa itsekin oma lapsi mukaan työskentelyyn.

Parityö mahdollistaa lapsen osallisuuden paremmin kuin yksin työskentely. Tämä oli kehittämisidea, joka tuli sekä vanhemmilta että työntekijöiltä. Työparityöskentelyn tärkeys tulee huomioida ja ymmärtää lapsen osallisuutta parantavana tekijänä. Tämä tulee huomioida sekä työntekijätasolla, kun mietitään tehdäänkö perhetyötä yksin vai parityönä että johtotasolla työntekijämääristä päätettäessä.

Heino (2008: 61) esittää tuoreessa raportissaan kehitysehdotuksia lastensuojelun avo-
huollon perhetyöhön ja siihen, mitä osaamisalueita perhetyössä tarvitaan. Yksi tärkeä perhetyön kehitettävä osaamisalue on lapsiosaaminen, johon liittyvät lapsen kuuleminen, osallisuuden vahvistaminen, sensitiivinen kehityksen tuki ja traumaattisten asioiden ja kokemusten työstäminen. Opinnäytetyömme tulosten perusteella voimme yhtyä Heinon näkemykseen siitä, että lapsiosaamista perhetyössä on kehitettävä.

8.4 Yleiset kehittämis ehdotukset

Vanhemmat toivoivat jämerää puuttumista lastensuojelun työskentelyyn. Vanhemmat eivät kaipaa turhanpäiväistä ymmärtämistä vaan toivovat, että työntekijät sanovat suoraan, mitä pitää tehdä. Särkelän (2001: 40 - 41) mukaan työskentelysuhteen ollessa hyvä, asiakas kokee työntekijän jämään puuttumisen välittämisenä. Tällaista työskentelytapaa tulee käyttää vasta sitten, kun on muodostunut hyvä työskentelysuhte, jolloin asiakas voi luottaa siihen, että työskentely tapahtuu hänen parhaakseen ja hänen tarpeensa huomioiden.

Tulostemme perusteella perhetyötä tehdään lastensuojelussa edelleen siitä syystä, että perheessä on lastenhoitoavun tarvetta. Tulokset osoittavat, että perheet tarvitsevat lastenhoitoa kotiin ja konkreettista apua arkeen. Espoossa ei ole lapsiperheiden kotipalvelua omana palveluna. Lastensuojelun asiakasperheille lastenhoidollista apua voidaan ostaa ulkopuolisilta palvelun tuottajilta. Espoon perhetyön laatukriteereissä (2006) on määritetty, ettei lastensuojelun perhetyöllä korvata muita lapsiperheille tarkoitettujen palvelujen puuttumista. Lapsiperheiden palveluja onkin perusteltua kehittää ennaltaehkäisevämpään suuntaan.

9 POHDINTA

Lopuksi kerromme tutkimuksemme lähtökohdista, pohdimme tuloksia sekä tutkimuksen merkittävyyttä itsellemme, Espoon lastensuojelun avohuollon perhetyölle ja lapsiperheiden palvelujen kehittämiseksi Espoossa. Pohdimme myös tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä.

9.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tulosten pohdinta

Halusimme tutkia lapsen osallisuutta lastensuojelun perhetyössä, koska lapsen osallisuus on ajankohtainen aihe, eikä sitä ole lastensuojelun perhetyössä Espoossa tutkittu. Lastensuojelulain uudistus korostaa lapsen osallisuutta ja Espoon lastensuojelun perhetyötä on viime vuosina pyritty kehittämään lasta huomioivampaan suuntaan. Tärkeää syy arvioida tämän hetken lapsen osallisuuden toteutumista oli myös konkreettisten kehittämissideiden löytyminen lapsen osallisuuden parantamiseksi. Halusimme tehdä tutkimuksen yhteistyössä sekä asiakkaiden että työntekijöiden kanssa, jotta kaikkien näkökulma tulisi huomioiduksi.

Mielenkiintoista oli huomata, kuinka työntekijöiden ja lasten ja vanhempien näkemykset lapsen osallisuudesta eroavat toisistaan. Työntekijät pitivät tärkeänä, että lapset tietävät, miksi perheessä käydään. Lapsille perhetyön tarkoitus ei kuitenkaan ollut selvää. Pohdimme johtuuko se siitä, etteivät työntekijät ole kertoneet lapsille ja vanhemmille, mistä on kyse vai siitä, etteivät lapset ja vanhemmat muista tai ymmärrä, mitä on kerrottu. Työntekijöiden korostama avoin ja reilu vuorovaikutus asiakastyössä ei mielestämme tarkoita vain huolten ja ongelmien puheeksiottamista vaan myös sitä, että vanhemmille ja lapsille kerrotaan avoimesti, mitä lastensuojelu ja lastensuojelun perhetyö on.

Kaikkien osapuolten on tärkeä ymmärtää, että perhetyö vaatii erityisesti vanhemmilta sitoutumista, avoimuutta ja muutoksen tekemiseen osallistumista. Lapsen osallisuudelle ei ole perustaa, jos perhetyön ajoitus on vanhempien kannalta huono, eivätkä he pysty sitoutumaan perhetyön työskentelyyn. Sekä vanhempien että työntekijöiden motivaatiolla on suuri merkitys siihen, että työskentely on mahdollista. Mielestämme lastensuojelun perhetyöllä ei voida auttaa ihmisiä, joilla ei ole omaa motivaatiota muuttaa elämäänsä. Näemme tärkeänä, että työntekijät ymmärtävät asiakkaan motivoinnin merkityksen.

Pohdimme paljon tulosta, jonka mukaan lastensuojelun perhetyössä Espoossa työskennellään joko vain lapsen kanssa toiminnallisesti tai vain vanhemman kanssa keskustellen. Mietimme, voiko perhetyöksi kutsua työskentelyä, jossa koko perhettä ei oteta huomioon. Huomiomme kiinnitti se, etteivät vanhemmat osanneet liittää perhetyön työskentelyä siihen, että sillä olisi yritetty parantaa lapsen tilannetta. Tulosten mukaan lasten kanssa työskenneltiin paljon ja työskentely painottui kivaan tekemiseen, kuten pelaamiseen ja erilaisissa tapahtumissa käymiseen. Pohdimme, miten tällainen toiminta muuttaa lapsen ja perheen tilannetta paremmaksi.

Mielestämme lastensuojelun perhetyössä tehtävä lastenhoito asettaa asiakasperheet eriarvoiseen asemaan, kun toiset saavat lastenhoitoapua lastensuojelun omana palveluna ja toiset eivät. Varmistaaksen asukkaiden tasa-arvoisen kohtelun ja palvelujen saannin Espoon kaupungin tulee ratkaista se, miten lastenhoitoavun tarpeeseen vastataan kaupungin omilla palveluilla.

9.2 Tutkimuksen arviointi

Tutkimuksemme on merkittävä Espoon kaupungin lastensuojelun avohuollon perhetyölle ja sen kehittämiseksi. Merkittäväksi tutkimuksemme tekee se, että siinä on selvitetty lapsen osallisuutta sekä asiakas- että työntekijänäkökulmasta. Pidämme asiakasnäkökulmaa, erityisesti lasten mielipiteitä tärkeinä, koska niitä harvoin otetaan huomioon lastensuojelutyötä kehitettäessä. Tutkimuksemme tuotti uutta tietoa, koska aihetta ei ole aiemmin Espoossa tutkittu. Tuloksia voidaan hyödyntää lastensuojelun avohuollon perhetyötä kehitettäessä Espoossa ja kehittämis ehdotukset ovat yleistettävissä perhetyön kehittämiseen yleensä.

Eriyisen merkittävä tutkimuksen tekeminen on ollut oppimisprosessina meille itsellemme. Opimme, että lapsen osallisuuden huomioiminen vaatii monenlaisten asioiden huomioimista yhteiskuntatasolla, organisaatiotasolla ja asiakastyössä. Uusi lastensuojelulaki antaa lapsille mahdollisuuden olla osallisena. Lastensuojelun rakenteet tulee järjestää niin, että lapsen osallisuus on käytännössä mahdollista, joten työntekijöiden määrää on lisättävä. Haluamme ajatella uuden lastensuojelulain korostamaa lapsen osallisuutta mahdollisuutena lapsille, emmekä velvollisuutena lastensuojelulle.

Organisaatiotasolla yhteisymmärrys työn tavoitteista ja tarkoituksesta tukee lapsen osallisuuden toteutumista. Lapsen auttamisen ollessa yhteisenä tavoitteena asiakastyön yhteinen suunnittelu ja toteuttaminen helpottuvat. Näemme työparityöskentelyn olevan hyvä keino ottaa lapsi osalliseksi työskentelyyn. Oleellista on, että työparityös-

kentelyn ymmärretään perustuvan asiakkaiden tarpeisiin. Mielestämme perhetyössä on harvoin perusteltua työskennellä yksin, koska asiakkaana on aina perhe.

Olemme tutkimusprosessin aikana havainnoineet omaa työskentelyämme lasten ja perheiden kanssa ja kiinnittäneet huomiota erityisesti siihen, miten kerromme lapsille lastensuojelutyöstä tai perhetyöstä ja sen tarkoituksesta. Ajattelemme, että omaa työtä refleктоimalla ja teoriaan tutustumalla jokainen voi oppia uutta, ja muuttaa omia työskentelytapojaan. Koemme, että ilman tätä tutkimusprosessia tällainen oppiminen ei olisi ollut meille mahdollista.

Asiakastyöntasolla lapsen ja vanhempien osallisuuden huomioiminen ei mielestämme vaadi työntekijöiltä suuria asioita. Tärkeintä on riittävän ajan varaaminen asiakkaan kohtaamiselle ja keskittyminen työn kannalta oleellisimpaan eli lapsen etuun. Työntekijän on hyvä muistaa katsoa asioita lapsen ja perheen näkökulmasta.

Olemme tulleet tietoisemmiksi lapsen huomioimisen ja osallisuuden tärkeydestä perhetyössä ja lastensuojelutyössä yleensä. Lapsen osallisuus ei mielestämme ole tärkeää vain siksi, että viranomaiset voisivat saada lapselta tietoa perheen tilanteesta, vaan ennen kaikkea siksi, että lapsella on mahdollisuus käsitellä perheensä vaikeita asioita aikuisen kanssa. Näin lapselle tarjoutuu mahdollisuus ymmärtää perheensä tilannetta, ja mahdollisuus uusien asioiden oppimiseen ja tiedostamiseen.

Tutkimusta tehdessämme ja siitä puhuessamme, olemme törmänneet yllättävään ajatteluun siitä, ettei pieni lapsi pysty osallistumaan haastattelulla toteutettavaan tutkimukseen. Hämmäntävää on ollut huomata, miten lapsen kyky kertoa asioistaan on kyseenalaistettu. Tutkimusta tehdessämme luotimme siihen, että lapsen kanssa voi keskustella hänen elämässään tapahtuneista asioista ja se, mitä lapsi kertoo, on hänen kokemuksensa asiasta. Juuri lapsen kokemus oli asia, jonka lapselta halusimme kuulla.

Tutkimuksemme tulokset eivät ole yleistettäviä. Myös Espoon kaupungin lastensuojelun avohuollon perhetyön kohdalla tulokset ovat suuntaa antavia, koska tutkimusjoukko oli pieni verrattuna lastensuojelun perhetyön kokonaisasiakasmäärään.

Olemme pyrkineet raportoimaan tarkasti tutkimuksemme eri vaiheet, kuten tutkimuksen suunnittelun, tutkimusaineiston hankinnan, tutkimuksessa käytetyt menetelmät sekä aineiston analysoinnin ja tutkimustulokset. Tämä kaikki lisää tutkimuksen luotettavuutta, kuten myös se, että olemme tehneet koko tutkimuksen tiiviisti parityönä. Parityö on

varmistanut sen, että analyysi on syntynyt keskustellen, eikä kumpikaan ole päässyt "sooloilemaan".

Tutkimusmenetelmää arvioitaessa voimme todeta, että teemahaastattelu sopi hyvin lastensuojelun perhetyössä asiakkaina olleiden lasten ja vanhempien haastatteluun. Halusimme kysyä myös lapsilta suoraan tutkimuksemme kannalta oleellisia asioita, emmekä sen takia valinneet menetelmäksi esimerkiksi sadutusta tai nukketheateria, koska näissä menetelmissä olisi ollut liikaa tilaa omalle tulkinnaalle. Ajattelemme, että lapset ja vanhemmat kertoivat tutkimastamme aiheesta oman ymmärryksensä ja totuutensa mukaisesti, ja juuri tällaista tietoa halusimme haastatteluilla saada. Vanhempien vastauksiin saattoi vaikuttaa se, että kerroimme itse työskentelevämme lastensuojelussa. Halusimme kertoa tämän asian eettisistä syistä, mutta korostimme tekevämme tutkimuksen opiskelijan roolissa ja, että aineisto käsitellään luottamuksellisesti.

Pohdimme, mitkä seikat vaikuttivat seitsemän perheen kieltäytymiseen tutkimukseen osallistumisesta. Yksi tekijä saattoi olla se, että kerroimme työskentelevämme itse lastensuojelussa ohjaajina. Ymmärrämme, ettei lastensuojelun asiakkuus ole perheille välttämättä myönteinen asia, ja tämä aiheutti ainakin yhden perheen kieltäytymisen. Haastattelusta kieltäytymiseen saattoi vaikuttaa myös, ettei perhe pitänyt tärkeänä osallistua tutkimukseen tai heillä ei ollut aikaa haastatteluihin.

Olisimme itse halunneet tehdä tutkimuksen, jossa olisi ollut määrällisesti enemmän lasten haastatteluja. Tämä ei ollut mahdollista, koska niin moni vanhempi kieltäytyi perheensä tutkimukseen osallistumisesta, ja samalla tämä vaikutti tutkimukseen osallistuvien lasten määrään.

Selvittääksemme työntekijöiden ajatuksia lapsen osallisuudesta, valitsimme tutkimusmenetelmäksi ryhmäkeskustelun, koska ajattelimme sen tarjoavan työntekijöille samalla mahdollisuuden jakaa ajatuksia ja oppia toisiltaan. Ryhmäkeskusteluissa ajatusten ja mielipiteiden vaihto ei ollut niin vilkasta, kuin odotimme. Pohdimme, oliko ryhmäkeskustelu työntekijöille oikea tutkimusmenetelmä, vai olisimmeko saaneet yksilöhaastatteluilla tietoa, joka vastaa paremmin tutkimuskysymyksiimme. Siihen, ettei keskustelu ryhmissä ollut vilkasta, saattoi vaikuttaa se, etteivät kaikki työntekijät olleet tuttuja toisilleen.

Tutkimusta tehdessä huomasimme, että lapsen osallisuus on laaja, monitasoinen ja -ulotteinen asia, joka vaatii monien asioiden huomioimista, eikä ainoastaan huomion kiinnittämistä siihen, mitä työskentely lapsen kanssa on.

Tutkimuksen tekeminen on ollut mielenkiintoinen, haasteellinen ja opettavainen prosessi. Olemme tyytyväisiä siihen, että onnistuimme tekemään tutkimuksemme asiakas- ja työelämälähtöisesti. Toivomme, että tutkimuksemme saa pohtimaan ja huomioimaan lapsen osallisuuden tärkeyttä lastensuojelutyössä, ettei lapsen osallisuus, lapsen asema ja rooli työskentelyssä ole vain "sellanen pieni seikka", joka helposti unohtuu.

LÄHTEET

- Alasuutari, Maarit 2005: Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa: Ruusu vuori, Johanna - Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 145 - 162.
- Dunderfelt, Tony 1999. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Porvoo: WSOY - Kirjapainoyksikkö.
- Ervast, Sari-Anne – Tulensalo, Hanna 2006: Sosiaalityötä lapsen kanssa – Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvioin kehittämistä. Soccan ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja 8/ 2006. Helsinki: Yliopistopaino.
- Eskola, Jari - Suoranta, Juha 2001: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5.painos. Tampere: Vastapaino.
- Heino, Tarja 2008: Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: Kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakesin työpapereita 9/2008. Helsinki: Valopaino Oy.
- Heino, Tarja – Berg, Kristiina – Hurtig, Johanna 2000: Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Aiheita- monistesarja 14/ 2000 Stakes. Helsinki: Stakesin monistamo.
- Hirsjärvi, Sirkka - Hurme, Helena 2000: Teemahaastattelu. Helsinki. Yliopistopaino.
- Holm, Pekka 2000: Perhetyön lähtökohtia. Teoksessa: Häggman- Laitila, Arja – Ruskomaa, Leena – Euramaa, Katri-Ina (toim.): Varhaista tukea lapsiperheille. Kokemuksia Lasiperhe- projektin perhetyöstä. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Helsinki: Käpylä Print Oy. 36 - 63.
- Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Hurtig, Johanna 2006: Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, Hannele - Ritala- Koskinen, Aino - Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy. 165 - 193.
- Hyytinen, Riitta 2006: Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto.
- Karlsson, Liisa 2004: Yhdessä lasten kanssa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Verkkodokumentti. Päivitetty 19.3.2004. <http://yhdistysnetti.mll.fi/toimintamuodot/lapsitoiminta/mita_osallisuus_on_aikuisten_yht/> Luettu 2.2.2007.
- Keskinen, Esko - Salmivalli, Christina. Tutkimushaastattelu. Verkkodokumentti. <[http://www.psykonet.helsinki.fi/psykonet/psykonet.nsf/027d41aca3f4dd85c2256a26003d16f0/37767416f753e480c22570f90037a88e/\\$FILE/tutkimushaastattelu-16.1.pdf](http://www.psykonet.helsinki.fi/psykonet/psykonet.nsf/027d41aca3f4dd85c2256a26003d16f0/37767416f753e480c22570f90037a88e/$FILE/tutkimushaastattelu-16.1.pdf)> Luettu 2.2.2007.
- Killén, Kari 1991: Svikna barn. Om bristande omsorg och vårt ansvar för de utsatta barnen. Oslo: Wahlström & Widstrand.

- Kirmanen, Tiina 1999: Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena – kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa: Ruoppila, Isto - Hujala, Eeva - Karila, Kirsti - Kinos, Jarmo - Niiranen, Pirkko - Ojala, Mikko (toim.): Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Korkiakangas, Mirja 2005: Perheen voimavaroja etsimässä - tapaustutkimus asiakaslähtöisistä työorientaatioista lastensuojelun perhetyössä. Lisensiaatintutkimus. Lapin yliopisto.
- Lahikainen, Anja Riitta. 2001: Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa: Järventie, Irmeli - Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WS Bookwell Oy. 21 - 44.
- Lapsen oikeuksien sopimus. SopS 60/1991.
- Lastensuojelulaki 5.8.1983 /683.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Metsämuuronen, Jari 2001: Laadullisen tutkimuksen perusteet. 2.painos. Viro.
- Muukkonen, Tiina 2007: Espoon kehittämisisä. Lapsen kanssa -hankkeessa Espoossa sekä Helsingissä ja Vantaalla tehdyn kehittämistyön esittely. Luentomuistiinpanot 31.10.2007.
- Myllärniemi, Annina 2007: Lastensuojelun perhetyö ammattikäytäntönä. Soccan ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja nro 15. Helsinki: Yliopistopaino.
- Möller, Sointu 2005: Suunnitelmallinen työskentely tekee lapsesta asiakkaan. Teoksessa: Reijonen, Mikko (toim.): Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 61 - 68.
- Möller, Sointu 2006: Lapsi haastaa lastensuojelun. Teoksessa: Tapola- Haapala, Merja – Pekkarinen, Elina – Hoikkala, Susanna (toim.): Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön muuttuva tiedontuotanto. Talentia -lehti/ Sosiaalityön tutkimuksen seura. Forssa: Painotalo Auranen Oy. 18 - 21.
- Oranen, Mikko 2007: Mitä mieltä!/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeen raportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Petrelus, Päivi (toim.) 2006: Lastensuojelun perhetyö Espoossa. Lastensuojelun kehittämishanke 2005 - 2007. Espoon kaupunki.
- Perhetyön laatuksiteerit 2006: Lastensuojelun kehittämishankkeessa tuotetut laatuksiteerit ja toimenpide -ehdotukset: Moniste Espoon lastensuojelun työntekijöille.
- Reijonen, Mikko 2005: "Mitä työtä se perhetyö oikein on?" – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa: Reijonen, Mikko (toim.): Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 7 - 14.
- Riihelä, Monika 1997: Lapsiasiakkaiden aloitteet lapsi- instituutioissa. Teoksessa: Salmela, Tuula (toim): Autetaanko asiakasta - palvellaanko potilasta? Juva: WSOY:n graafiset laitokset. 140 - 152.

- Ritala-Koskinen, Aino 2001: Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki: Väestöliitto.
- Robson, Colin 2000: Käytännön arvioinnin perusteet - opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Routio, Pentti 2007: Kyselevät tutkimustavat. Verkkodokumentti. <<http://www2.uiah.fi/projects/metodi/064.htm>> Luettu 28.3.2007
- Ruoppila, Isto 1999: Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa: Ruoppila, Isto - Hujala, Eeva - Karila, Kirsti - Kinos, Jarmo - Niiranen, Pirkko - Ojala, Mikko (toim.): Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Schulman, Marja 2003: Vauvahavainnointi. Oppia observoimalla. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Smolsky, Liisa 2008: toimistos sihteeri. Espoon sosiaali- ja terveystoimi Hallintopalvelut/ Tieto, laatu ja kehittäminen. Sähköposti. 10.4.
- Särkelä, Antti 2001: Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.
- Taskinen, Sirpa 2007: Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 65. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Thomas, Nigel 2002: Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: The Policy Press.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.
- Törrönen, Hannele 2001: Vauvasta teiniin. Lasten toiminta perhekuntoutuskursseilla. Teoksessa: Törrönen, Hannele (toim.): Matkalla muutokseen. Kokemuksia perhekuntoutuskursseista. Helsinki: Nykypaino Oy. 63 - 65.
- Uusitalo, Ilkka – Laakso, Tiina 2005: ”Sit tääl on sellanen lohikäärme, millä voi ratsastaa...” – Lapset elinympäristönsä kehittäjinä. Teoksessa: Parkkinen, Terttu – Keskinen, Soili (toim.): Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelukeskus. 43 - 55.
- Valtonen, Anu 2005: Ryhmäkeskustelut - Millainen metodi? Teoksessa: Ruusuvoori, Johanna - Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 223 - 241.

LAPSEN OSALLISUUDEN OSA-ALUEET

LAPSEN OSALLISUUDEN RAKENTUMINEN LASTENSUOJELUSSA (Muukkonen 2007, Tulensalo ja Ervast 2006)

- LAPSI VUOROVAIKUTUKSEN OSAPUOLENA
- LAPSI TIEDON TUOTTAJANA JA KÄSITTELIJÄNÄ
- LAPSI ARVIOIJANA
- LAPSI PUHEEN AIHEENA
- LAPSI TAVATAAN
- LAPSEN JA VANHEMMAN VUOROVAIKUTUS KOETAAN
- LAPSI OSALLISENA TIETOOON
- LAPSI KOHDATAAN TAPAAMISISSA

TAULUKKO HAASTATTELUISTA PERHEISTÄ

HAASTATTELUIHIN OSALLISTUNEET PERHEET

Suluissa olevat perheenjäsenet eivät osallistuneet haastatteluun.

Perhe 1	äiti ja isä	lapsia 3
Perhe 2	äiti	(lapsia 2)
Perhe 3	äiti ja isä	lapsia 4 (2)
Perhe 4	äiti	lapsia 1
Perhe 5	äiti (+isä)	(lapsia 3)

HAASTATTELUALUSTUS

Lapsen osallisuus lastensuojelun perhetyössä Espoossa

Tarkoitamme lapsen osallisuudella perhetyössä sitä, että työntekijä fyysisesti tapaa lasta ja lapsi voi kokea tullessa kuulluksi ja kohdatuksi. Osallisuus on sitä, että lapsi on puheenaiheena vanhempia tavatessa. Osallisuuteen kuuluu myös se, että lapsi voi olla tiedon tuottajana ja käsittelijänä eli voi kertoa työntekijälle omasta elämästään ja samalla käsittää mitä perheessä tapahtuu. Tärkeää on myös, että lapsi on osallisena, kun perhetyötä arvioidaan. Osallisuutta on se, että lapselle kerrotaan oman ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti miksi perhetyö käy perheessä ja mihin sillä pyritään. Tutkimuksessamme meitä kiinnostaa pääosin työntekijän toiminta suhteessa lapseen ja se toteutuvatko nämä osallisuuden tasot perhetyössä.

HAASTATTELURUNKO

Lapsen osallisuus lastensuojelun perhetyössä Espoossa

Vanhempien haastattelu äiti/ isä

PERHETYÖN ALOITUS

- mitä tarkoitusta varten perhetyö alkoi perheessänne? (ei tarkoitus kertoa syitä, vaan se, mihin tähdättiin.)
- ketä perhetyö koski? ketkä olivat mukana työskentelyssä? ketkä olivat mukana tapaamisissa?
- miten kerroit lapselle perhetyöstä? sen alkamisesta, vai kerrottiinko hänelle/ kuka kertoi?

PERHETYÖN TYÖSKENTELY

- miten lapsi/ lapset otettiin huomioon perhetyön työskentelyssä? kerro omin sanoin. (mitä lapsi teki perheohjaajan kanssa? mistä lapsi puhui perheohjaajan kanssa?)
 - oliko lapselle varattu omia tapaamisaikoja?
harrastuksen etsiminen?/ tai muu toiminta?
keskustelu? – omat tapaamiset vai yhdessä perheen kanssa?
välineet ja tehtävät?
- kysyttiinkö lapselta mielipidettä perhetyöstä?
- miten lapsi on ollut mukana keskusteluissa/ aiheena?
- onko kerrottu, mitä lapsen kanssa on tehty ja puhuttu?

PERHETYÖN LOPETUS

- kerrottiinko lapselle, kun perhetyö oli päättymässä? kuka kertoi?
- oliko lapsi mukana arvioimassa perhetyötä, kun perhetyö loppui?
- Osallistuiko lapsi perhetyön arviointiin millään tavalla?
- jos vanhempi koki lapsen olleen osallisena, mitä se antoi lapselle? tai miten vaikutti lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen?

KEHITTÄMISEHDOTUKSET JA MUU PALAUTE

- mitä toiveita olisi lapsen osallisuuteen perhetyössä? jos saisit itse päättää, miten lapsesi olisi perhetyössä mukana, miten hän olisi?

Lasten haastattelu tyttö/ poika ikä___v.

PERHETYÖN ALOITUS

- muistatko, kun perheohjaaja X kävi teillä?
- kerro omin sanoin, miten perhetyö alkoi? eli mitä tapahtui, kun x alkoi käydä teillä? Kuka kertoi, kuka työntekijä on/ ketä työntekijät ovat?
- tiedätkö, miksi X kävi teillä? kerro
- mitä mieltä olit siitä, että perhetyö alkoi?
- kysyttiinkö sinulta jotain perhetyöhön liittyen? jos kysyttiin niin, mitä/ jos ei kysytty, niin miksi arvelet, ettei sinulta kysytty?
- oliko sinulla odotuksia perhetyötä kohtaan?

PERHETYÖN TYÖSKENTELY

- mitä teit perheohjaajan kanssa?
- mistä asioista puhuitte?

PERHETYÖN LOPETUS

- kerrottiinko sinulle siitä, kun perhetyö oli päättymässä?
- mikä oli mukavaa siinä, että perhetyö kävi?

KEHITTÄMISEHDOTUKSET JA MUU PALAUTE

- mitä toiveita sinulla olisi ollut perhetyöhön? / kehittämisehdotuksia

Piirrä tilanteesta, mitä (kotona) tapahtui silloin, kun perhetyö kävi?

- missä itse olit silloin, entä äiti ja isä?
- voit piirtää myös siitä, miltä silloin tuntui, kun perhetyö kävi?